

Layihə Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir.

HÜQUQ VƏ İNKİŞAF
İCTİMAİ BİRLİYİ

SEÇKİ HÜQUQU VƏ ONUN HÜQUQİ MÜDAFİƏSİNƏ DAİR PRAKTİK VƏSAİT

Layihə Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir

Hüquq və İnkişaf İctimai Birliyi

SEÇKİ HÜQUQU VƏ ONUN HÜQUQİ MÜDAFİƏSİNƏ DAİR PRAKTİK VƏSAİT

Kitabça Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi və “Hüquq və İnkişaf” İctimai Birliyinin həyata keçirdiyi “Azərbaycanda seçki hüquqlarına və məlumatlılığına dəstək” layihəsi çərçivəsində hazırlanıb və çap olunub.

Kitabçanın məzmununa görə “Hüquq və İnkişaf” İctimai Birliyi məsuliyyət daşıyır və heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.

© “Hüquq və İnkişaf” İctimai Birliyi

M Ü N D Ə R İ C A T

I. SEÇKİ HÜQUQU VƏ ONUN HÜQUQİ MÜDAFİƏ STANDARTLARI.....	3
1. BEYNƏLXALQ HÜQUQİ AKTLARDA SEÇKİ HÜQUQU.....	3
2. AVROPA İNSAN HÜQUQLARI KONVENSIYASINDA SEÇKİ HÜQUQUNUN HÜQUQİ MÜDAFİƏSİ.....	9
3. SEÇKİ HÜQUQLARI VƏ ONUN HÜQUQİ MÜDAFİƏSİNİN PRİNSİPLƏRİ.....	14
4. SEÇKİLƏRİN HÜQUQ SİSTEMİ.....	19
5. AZƏRBAYCANDA SEÇKİ QANUNU VƏ SEÇKİ ADMİNİSTRASIYASINA DAİR BİRGƏ RƏYLƏR.....	25
II. AZƏRBAYCANDA SEÇKİLƏRİN HÜQUQİ TƏNZİMİ.....	35
III. SEÇKİ KOMİSSİYALARINA VƏ MƏHKƏMƏLƏRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ.....	39
1. SEÇKİ KOMİSSİYALARINA ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ.....	39
2. MƏHKƏMƏLƏRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ.....	44
3. İNZİBATİ XƏTA HESAB EDİLƏN SEÇKİ HÜQUQ POZUNTULARI ÜZRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ.....	46
4. CİNAYƏT ƏMƏLİ HESAB EDİLƏN SEÇKİ HÜQUQ POZUNTUSU ÜZRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ.....	50
5. SEÇKİ HÜQUQ POZUNTUNA DAİR ŞİKAYƏTLƏRİN ARAŞDIRILMASI VƏZİYYƏTİ.....	52
IV. SEÇKİ ŞİKAYƏTLƏRİNİN, İDDİA ƏRİZƏLƏRİNİN FORMALARI VƏ NÜMUNƏLƏRİ.....	56
V. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SEÇKİ QANUNVERİCİLİYİNDƏN ÇIXARIŞLAR.....	68

I. SEÇKİ HÜQUQU VƏ ONUN HÜQUQİ MÜDAFİƏ STANDARTLARI

1. BEYNƏLXALQ HÜQUQİ AKTLARDA SEÇKİ HÜQUQU

Seçki hüququ obyektiv mənada vətəndaşlara seçkilərdə iştirak etmək qaydalarını müəyyənləşdirən və praktikada bunu tənizmləyən hüquq normaları toplusu barədə konstitusiyaya tələbidir.

Seçki hüququ subyektiv mənada vətəndaşların seçib-seçilmək hüququdur.

Seçki hüququ aktiv və passiv seçki hüququ kimi iki yerə bölünür.

Aktiv seçki hüququ - vətəndaşın dövlət hakimiyyəti orqanlarına və yerli idarəetmə orqanlarına seçmək, referendumda və demokratiyanın digər formalarının həyata keçirilməsində iştirak hüququdur. Bu hüquq ona görə aktiv adlandırılır ki, onu vətəndaşın özü öz hərəkətləri ilə reallaşdırır: bəzən qeydəalma forması ilə seçki siyahısına daxil edilməli, seçki məntəqəsinə özü gəlməli, bülleteni alıb onu doldurmalı, səs vermək istədiyini namizədləri, yaxud siyasi partiyaları seçərək, bülleteni seçki qutusuna atmalıdır.

Passiv seçki hüququ - vətəndaşların nümayəndəli orqanlara seçkilərdə və ya seçkili vəzifələrə namizəd kimi qanunla müəyyən edilmiş qaydada iştirak etməyə əsas verən subyektiv hüququdur, yəni seçilmək hüququdur.

Dünya təcrübəsində seçki sisteminin iki əsas tipi – **majoritar** və **proporsional** seçki sistemləri mövcuddur. Bunlardan əlavə bir sıra ölkələrdə hər iki sistemin ayrı-ayrı ünsürlərini özündə əks etdirən **qarıışıq** seçki sistemi adlanan forma da tətbiq edilir.

Majoritar sözü fransız dilindən tərcümədə "çoxluq" deməkdir. Bu seçki sisteminə uyğun olaraq, deputatlığa (lat. "deputatus" – "göndərilmiş") namizəd seçkilərdə fərdi qaydada iştirak etməlidir və o, seçkili orqana deputat seçilmək üçün seçki dairəsi üzrə digər namizədlərə nisbətdə daha çox səs toplamalıdır.

Proporsional seçki sistemi səsələrin ayrı-ayrı şəxslərə deyil, partiyalara verilməsidir. Bu seçki sistemi İlk dəfə olaraq 1889-cu ildə Belçikada tətbiq olunub.

Demokratiyanın bərqərar olması və ən yaxşı idarəetmənin ən təsirli mexanizmləri sırasında seçkilər həlledici rol oynayır. Xalq hakimiyyətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi seçkilər nəticəsində meydana çıxır. Seçkilər hakimiyyətin xalq etimadını və müdafiəsinin əldə etməsinin ən təsirli və sınaq edilmiş vasitəsidir. Bu mühüm vasitə cəmiyyəti ədalətsizlikdən və diktatura təhlükəsindən qoruyur.

Seçki hüququnun və ümumiyyətlə seçkilərin tarixi ən qədim zamanlardan başlayır. Müasir seçki hüququ dövlət hakimiyyətinin və yerli özünüidarənin təşkilinin hüquqi tənzimlənməsinin ayrılmaz hissəsidir.

Seçkilər ilk dəfə eramızdan əvvəl VI-V əsrlərdə qədim Yunanıstanın şəhər-dövlətlərində keçirilib. Orta əsrlərdə kilsədə dini rəhbərlərin müəyyənləşdirilməsində seçkidən istifadə olunub.

1789-cu ildə isə ilk dəfə olaraq seçki hüququ Fransada təsdiq edilib. Bundan sonra Avropanın bir sıra inkişaf etmiş dövlətlərində seçki hüququndan istifadə edilməyə başlanılıb. Lakin bu seçkilər heç də demokratik olmayıb. Belə ki, seçkilərdə ancaq mülkü, torpağı, əmlakı çox olan şəxslər seçilə və səs verə bilib. Həmin illərdə seçkilərdə ancaq kişilər iştirak edib.

Qadınlara seçki hüququ isə 1893-cü ildə ilk dəfə Yeni Zelandiyada verilib. Daha sonra Şimali Avropa dövlətləri qadınlara bu hüququ tanıyıb

Dünyada gedən qloballaşma və integrasiya prosesləri, kommunikativ texnologiyaların inkişafı nəticəsində seçki mexanizmlərinin də universallaşması baş verir və seçkilərin beynəlxalq standartları yaranır.

Son onilliklərdə beynəlxalq seçki standartlarını müəyyən edən bir sıra mühüm beynəlxalq sənədlər qəbul olunub.

Hazırda demokratik hüquqi cəmiyyətlərdə seçki qanunvericilikləri bu sənədlərlə müəyyən edilmiş təməl norma və prinsiplərə əsaslanır.

Bu gün beynəlxalq seçki norma və standartları, əsasən, İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə, İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası və onun 1 sayılı Protokolu, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt kimi sənədlərdə öz əksini tapıb.

İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməyə əsasən (21-ci maddə), hər bir şəxs dövlətin idarə olunmasında bilavasitə və ya azad şəkildə seçilmiş nümayəndələr vasitəsilə iştirak etmək hüququna malikdir.

Xalqın iradəsi iqtidar hakimiyyətinin əsası olmalıdır: **bu iradə öz ifadəsini gizli səsvermə yolu ilə, ümumi və bərabər seçki hüququ və ya səsvermənin azadlığını təmin edən digər eyni cür formalar əsasında keçirilən mütəmadi və saxtalaşdırılmamış seçkilərdə təpmalıdır.**

Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta əsasən (25-ci maddə) hər bir insan heç bir ayrı-seçkilik və əsassız məhdudiyət qoyulmadan aşağıdakı hüquq və imkanlara malik olmalıdır:

a) dövlət işlərinin aparılmasında istər bilavasitə, istərsə də azad şəraitdə seçilmiş nümayəndələri vasitəsilə iştirak etmək;

b) səs vermək və ümumi və bərabər seçki hüququ əsasında gizli səsvermə yolu ilə keçirilən və seçicilərin sərbəst iradəsini təmin edən həqiqi vaxtaşırı seçkilərdə seçilmək.

Sadalanın və digər beynəlxalq sənədləri nəzərdən keçirərkən aydın olur ki, müasir seçki standartları ümumi, bərabər, azad, gizli və birbaşa seçki hüququna və seçkilərin mütəmadiyi prinsipinə əsaslanır.

Bunlarla yanaşı 1990-cı ildə Danimarkanın Kopenhagen şəhərində "bəşəri meyarlarla" bağlı keçirilmiş konfransda qəbul olunmuş ATƏT qarşısında öhdəliklər də vətəndaşların öz ölkəsinin idarə olunmasında iştirak etmək hüququnun təminatında seçkilərin həlledici rolunu nəzərə alır.

Kopenhagen sənədində iştirakçı dövlətlər plüralist demokratiya və qanunun aliliyini bütün insan hüquqları və əsas azadlıqlarına hörmətin təmin olunmasının əhəmiyyətli faktoru kimi qəbul ediblər.

Kopenhagen sənədinin 6-cı bəndində bəyan edilir ki;

İştirakçı dövlətlər bəyan edirlər ki, dövrü və həqiqi keçirilən ədalətli seçkilərdə insanların sərbəst və dürüst şəkildə ifadə edilən iradəsi hər hər bir hökumətin hakimiyyətinin və qanuniliyinin əsasını təşkil edir.

İştirakçı dövlətlər öz vətəndaşlarının dövlətin idarə edilməsində birbaşa və ya azad, ədalətli seçkilərlə seçilmiş nümayəndələri vasitəsi ilə iştirak etmək hüququna hörmət edirlər.

Onlar öz qanunları və beynəlxalq hüquqi öhdəliklərinə müvafiq olaraq qorunan və müdafiə olunan məsuliyyətlərini tanıyır və xalqın azad iradə ifadəsi ilə müəyyən edilən, terrorizmi və hər cür zorakılığı rədd edən demokratik qaydaları qəbul edir və digər iştirakçı

dövlətlərə də eyni qaydada münasibət bəsləyirlər.

Kopenhagen sənədinin 7-ci bəndində isə, iştirakçı dövlətlər aşağıdakı konkret öhdəlikləri üzərlərinə götürür:

Xalqın iradəsi hökumətin qüdrətinin əsası olmaq üçün iştirakçı dövlətlər:

7.1. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada ağlabatan müddətlərdə mütəmadi seçkilər keçirir;

7.2 Bütün mandatların namizədlərin azad rəqabətinə əsaslanan ümumxalq seçkilərində qazanılmasına şərait yaradırlar;

7.3. Seçki hüquqlu bütün insanlar üçün eyni ümumi və bərabər seçki hüququnu təmin edir;

7.4. Səsvermənin gizli keçirilməsini və ya eyni səsvermə qaydalarından istifadə edilməsini, səslərin hesablanması və nəticələrin ədalətli olmasını və rəsmi nəticələrin dərc olunmasını təmin edir;

7.5. Vətəndaşların şəxsi və ya siyasi partiyaların nümayəndələri kimi ayrı-seçkiliyə yol verilmədən dövlət və ya ictimai vəzifələrini tutmaq hüququna hörmət edir;

7.6 Fərdlərin və qrupların tam azadlığına, siyasi partiyalar və ya digər siyasi qurumların yaradılması hüququna hörmət edir və belə siyasi partiyaların qanunla və hakimiyyət qarşısında bərabərlik əsasında bir-biri ilə rəqabət aparmasına imkan verəcək zəruri hüquqi təminatları təmin edir.

AT ƏT-ə üzv olan dövlətlər üçün bəşəriyyətin həqiqi ləyaqətini və bütün insanların bərabər və ayrılmaz hüquqlarını tam şəkildə ifadə etmək üçün vacib olan ədalət elementləri aşağıdakılardır:

- *Hər bir şəxs fundamental hüquqlara hörmət və hüquqi*

sistemin normal işləkliliyini təmin etmək üçün inzibati qərarlara qarşı təsirli vasitələrə malik olmalıdır;

- *Hər hansı şəxsə qarşı inzibati qərar tam əsaslı olmalı və özündə hüquqi müdafiə vasitələrini əks etdirməlidir;*
- *Hakimlərin müstəqilliyi və dövlət məhkəmə xidmətinin qərəzsiz fəaliyyət göstərməsi təmin edilməlidir;*
- *İştirakçı dövlətlər ATƏ-in Vyana Yekun sənədinin insan ölçüləri hissəsi üzrə götürdükləri öhdəliklərin şəffaf həyata keçirilməsində seçkilərin müşahidəsi üzrə qeyri-hökumət təşkilatlarının və digər maraqlı şəxslərin etimadını möhkəmləndirmək üçün məhkəmə proseslərinin qanuna və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun aparılmasını təmin etməlidir;*
- *Seçki iştirakçıları seçkilərin keçirilməsinin bütün mərhələləri ilə bağlı şikayətlər vermək, şikayətlərinin səlahiyyətli inzibati orqan və ya məhkəmə orqanı tərəfindən dinlənilməsi və müvafiq məhkəməyə apellyasiya şikayəti ilə müraciət etmək imkanına malik olmalıdır;*
- *Şikayətlər və apellyasiyalar operativ şəkildə vaxtında və səmərəli araşdırılmalıdır;*
- *Şikayətlərə baxılmasının bütün aspektləri inzibati orqanlarda və məhkəmələrdə şəffaf həyata keçirilməlidir;*
- *Şikayətlərə və apellyasiyalara baxılmasının nəticələri, bu işlər üzrə bu və ya digər qərarlarının qəbul edilməsi əsasları rəsmi qaydada yazılı şəkildə qəbul olunmalı və ictimai qayada elan olunmalıdır. Şikayətlərdə toxunulan problemlər və onlar üzrə qəbul edilən qərarlar üzrə məlumatlar ictimaiyyət üçün açıq olmalıdır.*

2. AVROPA İNSAN HÜQUQLARI KONVENSİYASINDA SEÇKİ HÜQUQUNUN HÜQUQİ MÜDAFİƏSİ

İnsan hüquq və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının (Konvensiya) 1 sayılı Protokolunun “azad seçki hüququ” adlanan 3-cü maddəsində göstərilir ki, iştirakçı dövlət qanunverici hakimiyyət orqanını seçərkən xalqın öz iradəsini sərbəst ifadə edə biləcək şəraitdə, əgəlabatan dövriliklə gizli səsvermə yolu ilə azad seçkilər keçirməyi öhdələrinə götürürlər.

Konvensiyada təsbit olunan azad seçki hüququnun pozuntusu üzrə hüquqi müdafiə mexanizmi Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsidir.

Qeyd edək ki, Konvensiyanın 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi əsasən qanunverici orqanın seçilməsinə aiddir, lakin bu ifadə təkəcə milli parlamentlə məhdudlaşmır.

Belə ki, burada müvafiq dövlətin konstitusiya quruluşu nəzərdən keçirilməlidir (Timke Almaniyaya qarşı, Komissiyanın qərarı). Ümumiyyətlə, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin tətbiq dairəsinə yerli seçkilər, yəni istər bələdiyyə seçkiləri (Ksuereb Maltaya qarşı; Salleras Llinares İspaniyaya qarşı), istərsə də regional seçkilər (Malyar Fransaya qarşı) daxil deyil.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Məhkəmə) bu qənaətə gəlib ki, bir çox ölkələrdə yerli hakimiyyət orqanlarına həvalə olunan tənzimləyici normativ aktları və qaydaları qəbul etmək səlahiyyətini 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsində qeyd edilən qanunvericilik səlahiyyətindən fərqləndirmək lazımdır, baxmayaraq ki, qanunvericilik səlahiyyətinə malik orqan təkəcə milli parlamentlə məhdudlaşmır (Molka Polşaya qarşı (qərardad)).

Prezident seçkilərinə gəlincə, Məhkəmə bu fikirdədir ki, dövlət başçısının səlahiyyətləri özü-özlüyündə 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan "qanunverici orqanın" səlahiyyətləri kimi şərh oluna bilməz. Bununla belə, o, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin prezident seçkilərinə tətbiqinin mümkünlüyünü istisna etmir. Müvafiq dövlət başçısının vəzifəsinin ona qanunvericilik təşəbbüsü ilə çıxış etmək və ya qanunvericilik aktları qəbul etmək səlahiyyəti verdiyi, yaxud qanunvericiliyin qəbuluna nəzarət etməsinə imkan verən geniş səlahiyyətlərə, yaxud da qanunvericiliyi qəbul edən əsas orqanlara etimadsızlıq göstərmək səlahiyyətinə malik olduğu müəyyən edilərsə, o, yəqin ki, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan "qanunverici orqan" hesab edilə bilər (Boşkoski keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniyaya qarşı (qərarad); Brito Da Silva Gerra və Souza Manyo Portuqaliyaya qarşı (qərarad)). Bununla belə, sonrakı işlərdə bu imkandan heç vaxt istifadə edilməyib və hətta bu barədə heç bir söz deyilməyib (Paksas Litvaya qarşı [BP]; Ançuqov və Qladkov Rusiyaya qarşı, 55-56-cı bəndlər).

3. Məhkəmə bir sıra hallarda bu rəydə olub ki, Avropa Parlamenti 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş "qanunverici orqanın" bir hissəsini təşkil edir (Metyus Birləşmiş Krallığa qarşı [BP], 45-54-cü bəndlər; Okketto İtaliyaya qarşı (qərarad), 42-ci bənd).

4. Seçkilərin faktiki cəhətlərinə gəlincə, Komissiyanın və Məhkəmənin dəfələrlə təkrar etdiyi kimi, 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsində yalnız o nəzərdə tutulur ki, onlar azad və gizli səsvermə yolu ilə keçirilməlidir (X. Birləşmiş Krallığa qarşı, Komissiyanın 6 oktyabr 1976-cı il tarixli qərarı). Həmin maddədə daha sonra aydınlıq gətirilir ki, seçkilər əğlabatan dövriliklə keçirilməlidir. Belə məsələlərin qiymətləndirilməsində dövlətlərin sərbəstliyinin hüdudları genişdir.

Bununla belə, presedent hüququnda aşağıdakı rəhbər prinsiplər təqdim edilib:

“Komissiya hesab edir ki, seçkilərin ağlabatan dövriliklə keçirilib-keçirilməməsi məsələsi parlament seçkilərinin məqsədi nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilməlidir. Həmin məqsəd isə üstünlük təşkil edən ictimai rəydə baş verən əsaslı dəyişikliklərin xalq nümayəndələrinin rəylərində də öz əksini tapmasını təmin etməkdən ibarətdir. Prinsipcə parlament, uzunmüddətli qanunvericilik planları da daxil olmaqla, qanunvericilik ideyalarını formalaşdırmaq və həyata keçirmək imkanına malik olmalıdır. Seçkilər arasındakı müddətin həddən artıq az olması seçicilərin iradəsinin həyata keçirilməsi üçün siyasi planların hazırlanmasına mane ola bilər; həmin müddətin həddən artıq uzun olması isə parlamentdəki siyasi qrupların durğunluğuna gətirib çıxara bilər ki, bu da seçicilərin üstün tutulan iradəsinə heç bir aidiyyəti olmayan durumla nəticələnə bilər.” (Timke Almaniyaya qarşı, Komissiyanın qərarı)

Məhkəmənin presedent hüququnda ümumi seçki tələbi davamlı olaraq inkişaf etdirilib və hazırda təməl prinsipdir (X. Almaniyaya qarşı, Kommissiyanın qərarı; Hörst Birləşmiş Krallığa qarşı (No 2) [BP], 59 və 62-ci bəndlər; Matye-Moen və Klerfeyt Belçikaya qarşı, 51-ci bənd). Lakin 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi seçki hüququnun həyata keçirilməsi məsələsində bütün vətəndaşlara qarşı bərabər rəftar prinsipini özündə ehtiva etsə də, buradan heç də belə nəticə çıxmır ki, seçkinin nəticəsinin müəyyənləşdirilməsində bütün səsler eyni çəkiyə malik olmalıdır. Belə ki, miqdarı parlamentə düşmək üçün müəyyən edilmiş həddi keçməyən səsələrin "hədər getməsini" seçki sistemində istisna etmək olmaz (yenə orada, 54-cü bənd; "Yeni Demokratlar" Partiyası və "Bizim Torpaq" Partiyası Latviyaya qarşı (qərarad)).

Bununla belə, hər bir seçicinin səsinin qanunvericilik orqanının təşkilinə təsir göstərməsi mümkün olmalıdır, əks halda səsvermə hüququ, seçki prosesi və son nəticədə demokratik quruluşun özü mənasını itirmiş olardı (Riza və başqaları Bolqarıstana qarşı, 148-ci bənd). Beləliklə, dövlətlər seçkilərin təşkilində geniş qiymətləndirmə sərbəstliyinə malikdirlər. Seçki dairələrinin sərhədlərinin qeyri-bərabər sayda əhalisi olan dairələrin meydana çıxmasına səbəb olan tərzdə müəyyənləşdirilməsi 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsini pozmur, bu şərtlə ki, seçkilər xalqın sərbəst iradəsini düzgün əks etdirmiş olsun (Bompar Fransaya qarşı (qərardad)). Nəhayət, qanunverici orqanın seçilməsində xalqın öz rəyini sərbəst surətdə ifadə etməsini təmin edən seçki sisteminin (bu, istər proporsional təmsilçiliyə əsaslanan sistem, istərsə də majoritar və ya hər hansı digər sistem olsun) seçilməsi elə məsələdir ki, burada dövlət geniş qiymətləndirmə sərbəstliyinə malikdir (Metyus Birləşmiş Krallığa qarşı [BP], 64-cü bənd).

1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsi Konvensiyanın və Protokolların digər substantiv (maddi-hüquqi) normalarından fərqlənir, belə ki, bu maddədə müəyyən hüquq və ya azadlıq deyil, Razılığa gələn Yüksək Tərəfin öhdəliyi, yəni xalqın öz rəyini sərbəst ifadə etməsini təmin edən seçkilərin keçirilməsi öhdəliyi müəyyən edilib. Lakin 1 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinin hazırlanmasına aid materialları və bu maddənin bütövlükdə Konvensiya baxımından şərhini nəzərə alaraq, Məhkəmə müəyyən edib ki, bu maddə həm də seçmək hüququndan (seçki hüququnun "aktiv aspekti") və seçilmək hüququndan (seçki hüququnun "passiv aspekti") ibarət olan fərdi hüquqları nəzərdə tutur (Matye-Moen və Klerfeyt Belçikaya qarşı, 48-51-ci bəndlər; Jdanok Latviyaya qarşı [BP], 102-ci bənd).

Parlament seçkilərində səs vermək hüququna ("aktiv aspekt") nisbətən namizəd qismində iştirak etmək hüququna ("passiv aspekt") daha sərt tələblər tətbiq edilə bilər. Faktiki olaraq, 1 sayılı Protokolun

3-cü maddəsinin "aktiv" aspekti ilə bağlı qiymətləndirmə, adətən, şəxsi və ya şəxslər qrupunu səs vermək hüququndan məhrum edən qanunvericilik normalarının mütənasibliyinin daha geniş şəkildə qiymətləndirilməsini özündə ehtiva etdiyi halda, seçki hüququnun "passiv" aspekti ilə bağlı Məhkəmənin qiymətləndirməsi, əsasən, şəxsin namizədliyini irəli sürmək hüququndan məhrum edilməsinə gətirib çıxaran ölkədaxili prosedurlarda sui-istifadə hallarının olub-olmadığının yoxlanması ilə məhdudlaşır (yenə orada, 115-ci bənd; Melniçenko Ukraynaya qarşı, 57-ci bənd).

Seçki hüququnun "passiv" aspektinin pozulduğunu məhz kimin iddia etmək hüququna malik olması məsələsinə gəlinə, Məhkəmə qəbul edib ki, seçki qanunvericiliyi və ya milli hakimiyyət orqanları partiya siyahısındakı ayrı-ayrı şəxslərin seçkidə namizəd qismində iştirak hüququnu məhdudlaşdırırsa, müvafiq partiya məhz partiya qismində, öz namizədlərindən ayrılıqda bu pozuntunun qurbanı olduğunu iddia edə bilər (Gürcüstan Əmək Partiyası Gürcüstana qarşı, 72-74-cü bəndlər; Riza və başqaları Bolqarıstana qarşı, 142-ci bənd).

Nəhayət, ölkənin seçki sistemini araşdırarkən (bu araşdırma istər seçki hüququnun "aktiv", istərsə də "passiv" aspektinə aid olsun) Məhkəmə dövlətlərin tarixi kontekstlərinin müxtəlifliyini nəzərə alır. Belə ki, şəraitlərin bu müxtəlifliyi onunla nəticələnə bilər ki, Məhkəmə bir ölkənin seçki normaları ilə digərininkinin fərqliliyini qəbul edə, eləcə də araşdırılan dövrədən asılı olaraq seçki sistemi qarşısında qoyulan tələbi daha yuxarı səviyyəyə qaldıra və bununla bağlı izahat verə bilər.

3. SEÇKİ HÜQUQLARI VƏ ONUN HÜQUQİ MÜDAFİƏSİNİN PRİNSİPLƏRİ

Ədalətli seçkilər demokratik prinsiplərə, ədalətli və qərəzsiz seçkiləri təşviq edən hüquqi və institusional çərçivəyə əsaslanan bir sıra standartlar daxildir. Bu sistemlər hər bir ölkənin ictimai və siyasi kontekstinə uyğunlaşdırılmalıdır, amma **əsas məqsədlər eyni qalır və ədalətli və azad seçkilərin tələbi ilə əsaslandırılır.**

Müasir dünyada **ədalətli seçkilərin əsas prinsipləri kimi seçkili demokratiyanın prinsiplərinə hörmət, etik davranış, dəqiqlik, institusional mühafizə sistemləri, müşahidə və icra, habelə şəffaflıq prinsipləri** qəbul edilib.

Seçkili demokratiyanın prinsiplərinə hörmət prinsipi

Seçkili demokratiyanın prinsiplərinə uyğun olaraq, bütün vətəndaşlar həm seçicilər, həm də namizədlər kimi seçkilərdə iştirak etmək üçün bərabər hüquqlara malikdirlər;

- *Qanunvericilik seçkilərin dövriliyini təmin etməlidir,*
- *Bütün vətəndaşlar bərabər səslərə və imkanlara malik olmalıdır,*
- *Səsvermə azad və gizli keçirilməlidir,*
- *Siyasi informasiya seçicilər üçün əlçatan olmalıdır,*
- *Ədalətli və qərəzsiz seçki administrasiyası təmin edilməlidir.*

Bu prinsiplər ümumən azad və ədalətli seçkiləri təmin edir.

Azad seçkilər ifadə və toplaşma azadlığı, hərəkət azadlığı, birləşmək azadlığı və əlbəttə ki, təhlükəsiz siyasi mühitdən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Şəffaf seçki prosesi ədalətli seçki

qanunvericiliyi və təzyiq və təhdid olmaması, müstəqil və qərəzsiz seçki komissiyaları tərəfindən bütün iştirakçılar üçün bərabər imkanlar yaradılması seçkilərin nəticələrinin legitimliyi üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Azad və ədalətli seçkilərin rəsmi nəticələrinin qəbul edilməsi seçkilərdə iştirak qaydalarından, demokratik sistem və qanunun aliliyinə riayət etmək öhdəliyindən, apellyasiya imkanından və seçkilərin açıqlığından asılıdır. Sistem seçilmiş demokratiya prinsiplərinin və azad və ədalətli seçkilərin hüquqi və institusional quruluşu ilə qorunub saxlanılır.

Etik davranış prinsipi

Seçkilərin dürüstlüyü seçkilərin idarə olunmasında iştirak edənlərin, komissiya üzvlərinin, namizədlərin, partiyaların və seçki prosesində iştirak edənlərin etik davranışından asılıdır.

Bütün iştirakçılar, azad və ədalətli bir prosesi həyata keçirmək və prosesin bütövlüyünü şübhə altına alan davranışın qarşısını almaq kimi davranmalıdırlar. Buna nail olmaq üçün bütün iştirakçılar öz funksiyaları və vəzifələrini peşəkar, açıq və qərəzsiz şəkildə yerinə yetirməlidirlər. Yəni, vəzifəlilər (seçkiləri idarə edənlər də daxil olmaqla) öz mövqeyini şəxsi mənfəət üçün istifadə etməməlidirlər. Demək olar ki, namizədlər və partiyalar seçki fonduna xeyir verməlidirlər.

Bir çox sistemdə seçkilər zamanı iştirakçıların necə davranması lazım olduğunu müəyyən edən davranış qaydaları mövcuddur.

Dəqiqlik prinsipi

Seçkilərin ədalətli olması ilə bağlı olan problemlər, aldadıcı və saxtakar hərəkətlərin nəticəsidir, lakin onlar da insan səhvinin

nəticəsidir. Seçki sisteminə daxil olanların hamısı peşəkar və dəqiq olmalıdır. Səslərin sayılmasında qanusuz işlər və ya qeyri-dəqiqlik ciddi suallar yaradır və seçkilərin etibarlılığını pozur.

Güc təsirlərini məhdudlaşdırmaq və məsuliyyətini artırmaq üçün yaradılmış eyni cəzbedici və balanslaşdırıcı qüvvələr səhləri tapmaqda kömək edə bilər. Seçki prosesini pozmaq və ya manipulyasiya üçün edilən cəhd adətən bir inzibati və ya mülki səviyyədə qalır.

Seçkilərin ədalətli olması ilə bağlı problemlər qanunun və ya sistemin strukturunun formalaşdırılmasında qeyri-dəqiqliklərə əsaslanır. Məsələn, qanun və qaydalar seçki rəsmilərinin üzərinə müəyyən seçki idarəçiliyi vəzifələrini qoyur. Hər hansı bir səlahiyyətlərin çox gizliliyə sahib olmasına icazə verən pis şərtlər, səlahiyyətdən sui-istifadə etmə ehtimalını yaradır. Eynilə, pis təşkil edilmiş seçici qeydiyyatı sistemi şəxslərə bir neçə dəfə qeydiyyatdan keçmək imkanı verir və bu, insanların qeydiyyatına mane ola bilər.

İnstitusional mühafizə sistemləri prinsipi:

Azad və ədalətli seçkilərin təmin edilməsi üçün məhdudlaşdırıcı və balanslaşdırıcı qüvvələrə əsaslanan institusional müdafiə sistemləri artıq geniş istifadə olunur. Effektiv olmaq üçün onlar hüquqi və institusional sistemlərin bir hissəsi olmalıdırlar. Seçkilərlə bağlı səlahiyyətlərin müxtəlif strukturlar arasında bölüşdürülməsini təmin etmək, seçkiləri idarə edən qurumlar ilə bir tarazlıq yaratmaq lazımdır. Güclərin bölüşdürülməsi siyasi partiyalara, vətəndaş cəmiyyətinə və kütləvi informasiya vasitələrinə seçkilərin monitorinqində və ictimai hesabatların təqdim edilməsində imkan yaradır.

Güclərin bölüşdürülməsi və məhdudlaşdırılması, ümumiyyətlə, hüquqi çərçivədə müəyyənləşdirilir. Məsələn, hüquqi müddəalar

qanunun qəbul olunması və icrasını fərqləndirə bilər. Onlar həmçinin hökmləri qəbul edən prokurorlar və məhkəmələrin səlahiyyətlərini fərqləndirə bilərlər.

Bu mühafizə mexanizmləri seçki qanunvericiliyinin məhkəmə sisteminə tətbiq edilməsi üçün səlahiyyətləri verə bilər. İdarəetmə tələbləri seçki sistemində hər strukturun və vəzifələrin səlahiyyətlərinin bölüşdürülməsi və məhdudlaşdırılmasını aydın şəkildə müəyyən etməlidir. Belə ki, seçki rəsmiləri həmişə öz səlahiyyətlərindən xəbərdar olacaq və onların öz səlahiyyətlərindən sui-istifadə cəhdlərinin qarşısını almaq üçün belə sistemin formaşdırılmasından əmin olacaq.

Anlayış və anlaşılmazlıqlar qarşısını almaq üçün ictimaiyyət, siyasətçilər və partiyaların hər təşkilatın məsuliyyətləri barədə məlumatlandırılması vacibdir.

Məsələn, Yeni Zelandiyada müxtəlif qurumlarda seçkilər zamanı xüsusi vəzifələr var. Seçkilərin gedişi üçün seçki komissiyasının rəhbəri Ədliyyə Nazirliyinin üzvüdür. Seçici Qeydiyyat Mərkəzi (Yeni Zelandiyadakı poçt xidmətinin bir hissəsi) seçiciləri qeydiyyatdan keçirir və siyahıları saxlayır. Seçki Komissiyası müstəqil orqan, seçkilərlə bağlı məsələlər haqqında vətəndaşları məlumatlandırmaq seçki kampaniyaları yayım üçün ictimai vəsait təmin və onlara maliyyə hesabat almaq, partiyalar və onların müvafiq loqotiplər qeydiyyatdan edir. Polis, seçkilər zamanı pozuntuların araşdırılması və günahkarların təqibi üçün məsuliyyət daşıyır. Nümayəndələr Komissiyası seçki dairələrini məhdudlaşdıran daimi müstəqil bir orqandır. Parlament komitəsi seçkilərin keçirilməsinə nəzarət edir və seçki qanunvericiliyinə düzəliş edir.

1990-1996-cı illərdə Meksikada keçirilən seçki islahatları nəticəsində seçki administrasiyası Daxili İşlər Nazirliyindən yeni bir quruma - qərəzsiz, müstəqil Federal Seçki İnstitutuna (IFE) verilib. Burada

seçkilərə dair mübahisələri nəzərə almaq üçün xüsusi məhkəmə yaradılıb. Seçicilərin reyestri tamamilə dəyişdirilib və yüksək texnologiyalı, təhlükəsiz şəxsiyyət kartları tətbiq edilib. Tərəflər üçün prosesin hər bir mərhələsini nəzarət etməyə imkan verən monitoring mexanizmi yaradılıb.

Nəzarət və icra prinsipi

Hüquqi və tənzimləyici tədbirlərin həyata keçirilməsi şəxsi və xüsusi maraqların yaranmasına səbəb olan tədbirlərin monitoringi, ədalətli və azad seçkilər üçün şərait yaratmaq üçün vacibdir.

Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi qanunsuz hərəkətlərə və ya qeyri-etik davranışlara yol verənləri cəzalandırmaq üçün vacibdir. Cəzasızlıq iqlimi və qanunların qeyri-qanuni icrası iqtidarın korrupsiyaya və vəzifələrə laqeyd qalması üçün əlverişli bir mühit yaradır.

Seçkilərin idarə olunması üçün belə bir mühitdə seçki orqanlarının vəzifəli şəxsləri, namizədlərin oyunun qaydalarına riayət etməsi üçün heç bir təşviq yoxdur. Qanunların davamlı icrası seçki prosesində korrupsiyanın aradan qaldırılması və sistemin davamlı güvənliyini təmin etmək üçün vacibdir.

Şəffaflıq prinsipi

Nəhayət, dürüst bir sistem şəffafdır. Şəffaf sistemlərin sayəsində dövlət orqanlarının qərarları və hərəkətləri başa düşüləndir və məqbuldur. İctimaiyyətin gözündə pozuntu və korrupsiyaya səbəb olan bir sistemdən istifadə etmək və haqq qazandırmıq olduqca çətinidir. Seçkiləri idarə edənlər qərarlar üçün məsuliyyətli olmalıdır, onlar qəbul edilən qanunların məzmununa görə də məsuliyyətli olmalıdır. Namizədlər və siyasi partiyalar da öz kampaniyaları

zamanı onları dəstəkləyən şəxslərin davranışı üçün məsuliyyətli olmalıdır.

İştirakçılar bütün seçki prosedurlarına dair məlumatları əldə etməlidirlər ki, onlar bütün prosesin necə olduğunu başa düşsünlər. Şəffafliq və müşayiət olunan ictimai nəzarət, adətən, seçkiləri keçirən, qanunlara əməl edən və hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıyır.

Siyasətçilər, seçki rəsmiləri və siyasətçilər arasında müntəzəm məsləhətləşmələr bütün iştirakçılara məqbul olan şəffaf bir seçki sisteminin yaradılmasına kömək edə bilər. Məsləhətləşmələr xüsusilə prosedurların hələ hazırlanmadığı keçid ölkələrində vacibdir və namizədlər seçki institutlarının azad və ədalətli seçkilər keçirmək qabiliyyətini sorğulayırlar.

Şəffafliq seçki prosesinə və onun nəticələrin etibarlılığına etimadı artırır və seçkilərin nəticələrini və seçilmiş namizədlərin legitimliyini şərtləndirir.

4. SEÇKİLƏRİN HÜQUQ SİSTEMİ

Seçkilərin hüquq sistemi qurumların yaradılması üçün əsas verir. Ədalətli seçkilərin həyata keçirilməsi üçün hüquq sistemi qanunvericiliklə dəstəklənən bir birinə aid olan bir sıra qanunlarda ifadə olunur.

Çox hallarda hüquq sisteminin təməli ölkənin əsas qanunu olan konstitusiyadır. Seçki, cinayət, mülki, habelə seçkilərə məsul olan müxtəlif qurumlar tərəfindən qəbul edilən etik davranış qaydaları, digər qaydalar da hüquq sistemini təşkil edir.

Qanunvericilik müddəaları seçki orqanlarının strukturuna və bu qurumlara cəlb olunmuş şəxslərə təlimat verir. Onlar siyasi

partiyaların, kütləvi informasiya vasitələrinin, seçicilərin və seçki prosesinin digər iştirakçılarının hüquq və vəzifələrini göstərir.

Hüquq sistemi seçki orqanlarını öz müddəalarında göstərilən struktura uyğun hərəkət etməyə məcbur edir. Bu, siyasi partiyalara pul vəsaitləri formalaşdırmaq və seçkilərdə qanuni müddəalara uyğun olaraq iştirak etməyə imkan verir və seçicilərin siyasi hüquqlarını və hökumətdə təmsilçilərini seçmək hüquqlarını qoruyur.

Hüquq sistemi ədalətli seçkiləri təşviq edə bilər, qoruyucu və icra mexanizmləri yarada bilər. Qoruyucu mexanizmlər arasında səlahiyyətlərin bölünməsi və məhdudlaşdırılması, məhdudlaşdırma və balanslaşdırma sistemi və qanuna riayət olunması daxildir.

Hüquq sistemi bəzi orqanları müəyyən vəzifələri yerinə yetirmək üçün gücləndirə bilər. Buna baxmayaraq, bu səlahiyyətləri müxtəlif orqanlara bölməklə məhdudlaşdırıla bilər, sonra yoxlanılacaq. Məsələn, seçki idarə icrası ayrıla bilər, və ya bir təşkilatın seçki və digər idarə etmək səlahiyyətinə malik olacaq - seçki dairəsində delimitasiyası və ya siyasi partiyaların dövlət vəsaitlərinin atılması üçün güc. Nəzarət seçkilərin keçirilməsinə nəzarət etmək, problemlərin müəyyənləşdirilməsi və həllərin tövsiyə edilməsi üçün məsul olan qurumları yoxlamaqla həyata keçirilə bilər.

Seçki orqanlarının məsuliyyətlərinin həcmi bilməsi üçün verilmiş səlahiyyətləri açıq şəkildə ifadə etmək vacibdir. Sui-istifadənin qarşısını almaq üçün verilən səlahiyyətləri məhdudlaşdırmaq lazımdır.

Ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün hüquq normalarının icrası son dərəcə vacibdir. Hüquq sistemi belə seçki idarəetmə orqanlarının və seçki prosesinin digər iştirakçılarının və korrupsiyanın aradan qaldırılması, hesabatlılığın təmin edilməsi, hüquq normalarına riayət edilməsi, zəruri hallarda, məcburi etibarlı mexanizmləri yaratmaq

üçün lazımdır. Hüquq normalarına riayət etmək üçün məsuliyyət, bir qayda olaraq, məhkəmə sistemində, polisdə və həbsxanalarda dayanır.

Yeni demokratik sistemlərdə azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi qaydaları hələ də formalaşır. Belə hallarda hüquq sistemində əsas prinsipləri daxil etmək vacibdir. Totolarizmdən demokratiyaya keçən ölkələrdə "bütün partiyalar tərəfindən qəbul edilən və hörmət edilən seçki qaydaları ilə razılaşmalıyıq" tezisini ehtiva edən hüquq sistemi və seçki prosesi üçün institusional sistem formalaşdırılmalıdır.

Digər məqsədlər üçün həyata keçirilən hüquqi sistemin islahatları da ədalətli seçkilərin təmin edilməsi üçün istifadə edilə bilər. Məsələn, Meksikada hüquq islahatları əsl demokratik dəyişikliklərə səbəb olub. Yeni bir institusional sistem və seçki prosesində yeni iştirak formaları yaradılıb. Yaradılan orqanlar daha sonra yeni qanunvericilikdə seçkilərin bütövlüyünü qoruyan mexanizmlərə yeni qüvvə verən prosedurlar və metodlar yaradıblar.

Bir çox ölkələrdə seçkilərin hüquq sistemi qanunvericilik, tənzimləmə, məhkəmə qərarları və tətbiqi praktikasının geniş bir sistemə çevrilmişdir. Bəzi seçki qanunları olduqca müasirdir, bəziləri köhnədir, amma hələ də qüvvədədir. Ədalətli seçkiləri həyata keçirmək üçün qanunvericilik sistemini başa düşmək və dəyişikliklərin lazım olduğu yerləri müəyyən etmək üçün qanunları mütəmadi olaraq nəzərdən keçirmək vacibdir.

Bütün hallarda qanunun və qaydaların müddəaları arasında münaqişənin qarşısını almaq lazımdır. Seçilmiş vəzifəli şəxslər ədalətli seçkilərin keçirilməsinə kömək edən ardıcıl hüquqi struktur yaradan müxtəlif qanunların birləşə biləcəyini başa düşməlidirlər.

Qanunlar, bir qayda olaraq, qanunverici hakimiyyət orqanı tərəfindən qəbul edilir və polis və ya məhkəmə tərəfindən tətbiq olunur. Bir sıra

qarşılıqlı qanunlar seçkilərin ədalətliliyini dəstəkləyə bilər. Ümumi qanunvericiliklə yanaşı, seçkilərlə bağlı xüsusi qanunvericilik aktları da ola bilər. Cinayət Məcəlləsində qeyri-qanuni fəaliyyətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən müddəalar təsbit olunur, mülki qanunvericilikdə böhtan və ya zərər verən digər hərəkətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutan normalar verilir.

Federal idarəetmə sistemi olan ölkələrdə yerli və milli qanunvericiliyin mövcudluğu vəziyyətini çətinləşdirir. Qanunlar qeyri-müəyyən, çox ümumiləşdirilməməli və ya müxtəlif şərtlərə imkan verməməlidir. Mübahisəli qanunlardan irəli gələn mübahisələr yalnız məhkəməyə verilə bilər.

Qanunvericilik institutları bütün qurumların yaradılması və ölkənin konstitusiyasının icrası üçün zəruri olan qanunların qəbulu üçün məsuliyyət daşıyır. Məsələn, konstitusiya yerli rəhbərlik sistemini təyin edə bilər. Bu halda qanunvericiliyin müddəaları qəbul edilməlidir ki, seçkilərdə iştirak edən strukturlar bu vəzifələrə seçkilər keçirə bilər. Yerli orqanların idarə olunması üçün digər qaydalar vacibdir, əks halda seçilmiş vəzifəli şəxslər heç bir gücə malik deyildir.

Ədalətli seçkilərin həyata keçirilməsi üçün, azad, ədalətli seçkilərin rəqabət əsasında qurulması prinsiplərini qoruyan qanunlar lazımdır. Qanunlar ölkədəki siyasi və texnoloji dəyişikliklərə uyğun olaraq daim yenilənməlidir.

Yeni Zelandiyada seçki hüququ Komitəsi lazımı esnekliyi təmin edir. Komitə seçki ilə bağlı məsələlərlə tanış olmaq üçün hər yeni parlament tərəfindən təyin edilir. Milli seçkilərdən sonra Komitə seçkilərin inzibati və hüquqi aspektlərini araşdırır. Seçki sədrinin, Ədliyyə Nazirliyinin və seçicilərin qeydiyyatı mərkəzinin, habelə ictimaiyyətin fikirlərini araşdırır, sonra Komitə seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tövsiyələr təqdim edir.

Seçki Məcəlləsi

Çox sayda qanunverici aktın əvəzinə bir çox ölkələr seçki prosesinin ən çox aspektlərini əhatə edən milli seçki məcəlləsini qəbul ediblər. Seçki siyasətinin və rəhbərlik orqanlarının, seçki cədvəlinin, seçicilərin seçilməsi, namizədlərin və partiyaların qeydiyyatı, səsvermə və hesablama prinsipləri, nəzarət mexanizmləri, qanunun pozulmasına görə cəza qaydalarının mandatu var. Qərar həmçinin seçki prosesində mübahisələrin həll edilməsi və həll edilməsi üçün prosedur və mexanizmləri müəyyənləşdirir.

Birtərəfli seçki qanunvericiliyi mövcud olan sistemlərdə, müxtəlif qanunlar arasında ziddiyyətlər səbəbindən seçkilərin ədalətliliyini sual altına alan suallar riski minimuma endirilir. Bir qanunverici akt varsa, qanunu dəstəkləyən tətbiq mexanizmi rəhbər orqanının məsuliyyətlərini, onun qaydalarını, məhkəmələrin və digər icra orqanlarının vəzifələrini göstərən hərəkətə daxil edilə bilər.

Seçki şikayətləri

Şikayətlər və müraciətlərin verilməsi seçkilərin ədalətli olması üçün mühüm müdafiə mexanizmidir. Bəzi namizədlər və partiyalar məğlubiyyətlərini qəbul etmirlər və saxtakarlıq, yaxud aldatma halları üzrə faktlar aşkarlayırlar. Digər namizədlər şikayətləri əsaslandırmaq üçün yaxşı səbəblər və inandırıcı dəlillər gətirə bilərlər.

Seçkilərin bütövlüyü şikayətin dərhal və effektiv şəkildə idarə olunması üçün seçki idarəetmə orqanı və məhkəmə sistemi tələb edir. Şikayət verən şəxsin rəsmi şikayət mexanizmlərindən istifadə etməsi və qərara uyğun olması tələb olunur.

1998-ci ildə Kambocada keçirilən seçkilərdə Milli Seçki Komitəsi şikayətlərin şəffaf və vicdanlı şəkildə idarə olunmasının əhəmiyyətini

qiymətləndirməyib. Kamboca Xalq Partiyası Komitəyə şikayətləri ən qısa müddətdə nəzərdən keçirməsini tələb edib. Vəziyyət müxalifət partiyasının qəsdən gizlədilməsi ilə bağlı şübhələri artırıb və nəticədə, Komitənin nüfuzuna etimad pozulub.

2005-ci ildə Efiopiyada keçirilən seçkilərdə şikayətlərə baxılması üçün nəzərdə tutulmuş sistem qəbul edilən çox sayda şikayətin araşdırılmasına imkan verməyib. İqtidar partiyası şiddətdən istifadə edərək, münaqişəni sona çatdırmaq və nəticələri legitimləşdirmək üçün fəvqəladə tədbirlər üzrə müxalifətlə razılığa gəlib.

Şikayətlərin baxılması çox sayda seçki orqanlarının daxili nəzarət mexanizmlərinin bir hissəsidir, onlar qeydiyyat, səsvermə və ya hesablama ilə bağlı şikayətlərə baxa bilərlər. Çox sistemlərdə cəzaçəkmə aktlarına dair şikayətlər cinayət-hüquqi sistemində tətbiq edilir.

Şikayətlərin həll edilməsi və apellyasiya şikayətlərinin araşdırılması üçün cavabdeh olan təşkilatlar hər bir ölkənin seçki və məhkəmə sistemlərindən asılı olaraq fərqlənirlər. Bəzi ölkələrdə seçki orqanlarının və ya qərar qəbul edən seçki orqanlarının şikayət almasına və şikayətlərin alınmasına icazə verilir. Digər sistemlərdə bu vəzifə xüsusi məhkəmələrdə, məsələn, seçki məhkəməsinə verilir. Danimarka Konstitusiyasına əsasən, Folketing (Parlament) üzvlərinin seçilməsinin etibarlılığını təyin edir və qəbuledilənlik sahəsində yeganə hakimdir.

5. AZƏRBAYCANDA SEÇKİ QANUNU VƏ SEÇKİ ADMINİSTRASIYASINA DAİR BİRGƏ RƏYLƏR¹

Venesiya Komissiyası və ATƏT/DTİHB

I. Seçki Məcəlləsinə təklif olunmuş dəyişikliklər

1. Seçki Məcəlləsi hələ də çox mürəkkəb və təkrar məzmununa malikdir. Bu sənədlə tanış olmaq və ya şikayətlə müraciət etmək arzusunda olan istənilən şəxs, namizədlər, siyasi partiyalar, müşahidəçilər və seçki rəsmiləri üçün çətinliklər yaradır. Məcəllə qanunvericiliyin şəffaflığını azaldır və vətəndaşlara qanun haqqında aydın biliyin olması hüququ ilə ziddiyət təşkil edir. Bu xüsusilə *ATƏT/DTİHB/Venesiya Komissiyasının* birgə qiymətləndirməsinin (Sənəd CDL- AD(2003)015) müəyyən etdiyi namizədlərin qeydə alınması və seçkinin maliyyələşdirilməsində özünü büruzə verir. Lakin sonrakı nümunələr seçki kampaniyasını aparmaq hüququna malik olanların və seçki kampaniyası materialının məzmununa dair məhdudiyətlərin sadalanmasını göstərir.

2. Aşağıdakı rəylər yenidən nəzərə ehtiyacı olan bir sıra şərtlərdən bəhs edir:

1. Seçki komissiyalarının tərkibi

3. Seçki Məcəlləsi və keçid şərtlərində göstərilmiş Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK), Seçicilərin Seçki Komissiyaları (SSK) və Dairə Seçki Komissiyalarının (DSK) tərkibi yenidən nəzərdən keçirilməlidir. Komissiyalar bütün əsas seçki iştirakçılarının inamına malik olmalıdırlar. Bu məqsədə nail olmaq üçün onlar hökumətə tərəfli qüvvələr tərəfindən üstünlük təşkil etməməlidirlər. Bunu təmin etmək üçün mövcud şərtlər qənaətbəxş hesab olunmur. Son prezident

---

¹ Rəy 286 / 2004, Strasburq, 1 iyun 2004-cü il

seçkiləri seçki komissiyalarının kifayət dərəcədə müstəqil fəaliyyət göstərmədiyini nümayiş etdirir.

4. Təyinatların açıqlığı və komissiyaların işinin şəffaflığı seçki prosesinin qanuniliyinin yaradılmasında zəruri rol oynayır.

5. Venesiya Komissiyası – ATƏT/DTİHB tərəfindən irəli sürülmüş “layihə modelini” yenidən nəzərdən keçirmək vacibdir.

6. Seçki komissiyalarının tərkibində dair digər vacib aspektlərə diqqət yetirilməlidir.

- I. *Seçki komissiyalarının liderliyi.* Seçki Məcəlləsi seçki komissiyasının rəhbərinə geniş səlahiyyətlər verir. Bununla da, müxtəlif siyasi partiyaları təmsil edən rəhbər şəxsləri təyin etmək arzu olunan hal olardı. Bu tədbir komissiyaların işində inamı artıracqdır. Aparıcı partiya seçki administrasiyasına rəhbər şəxsləri istisna etməməlidir. Bu hakimiyyət idarələrinin seçki komissiyalarına mustəqillik verməməyinə gətirib çıxarır.
- II. *Komissiya üzvlərinin namizədlərə irəli sürülməsi və təyin olunması.* Seçki Məcəlləsi bütün komissiya üzvlərinin namizədlərə irəli sürülməsi və təyin olunmasının aydın və şəffaf proseduru təmin etməlidir.
- III. *Komissiya üzvlərinin vəzifə müddəti.* Məntəqə seçki komissiyasının daimi üzvləri və Dairə Seçki Komissiyasının bütün üzvlərinin yalnız seçkilər müddətində beş illik vəzifə müddətinə malik olması, eləcə də seçicilərin siyahısının illik tərtibi həddən artıq uzun proses kimi görünür və dəyişdirilməlidir. Bu seçkilərin də məsrəflərini azaltmağa yardım edəcəkdir.
- IV. İşğal olunmuş ərazilərdən məcburi köçkünlər və qaçqınlar üçün təşkil olunmuş seçicilərin Dairə Seçki Komissiyasına üzvlüyü üçün qoyulan yaşayış yerinin məhdudluqları (36.2-ci Maddə) süni və yersizdir və düzəlişlərə ehtiyacı vardır.

V. Daha sonra, komissiyaların qərarları üçdə iki kvorumun və üçdə iki əksəriyyətin olmasını tələb edir. Komissiyaların işinin operativ olması yüksək səviyyədə konsensusun olması zərurətini göstərir.

2. Petisiyaların imzalanması

7. Seçki Məcəlləsi prezident seçkilərində birdən çox namizəd adı ilə seçicilərə petisiyaları imzalamağa yol verməlidir. Belə ki, bu Milli Məclisə seçkilər zamanı müşahidə olunmuşdur.

3. Namizədlərin rədd olunması

8. Namizədlərin qeydiyyatı köklü şəkildə yaxşılaşdırılmalıdır. Seçki Məcəlləsi prezident seçkiləri üçün namizədlərin rədd olunması səbəblərini məhdudlaşdırmalı və aydınlaşdırmalıdır. Narazı şəxslərin məhkəmələrə şikayət ilə müraciət etməsi üçün əsaslı qərarlar təmin edilməlidir. Bu narahatçılıq ATƏT/DTİHB-nin 2003-cü il 15 oktyabr Prezident Seçkiləri ilə bağlı Son Hesabatında qeyd olunmuşdur.

9. Prezident seçkiliyinə olan namizədlərin qeydiyyatı üçün tələb olunan 45,000 dəstək verənin imzasının sayı azaldılmalıdır. 2003-cü il 15 oktyabr Prezident Seçkiləri imzaların sayının müvafiq olmadığını təsdiq etdi. Məsələn, son seçkilər zamanı iki müvafiq surətdə qeydiyyatdan keçmiş namizəd toplanmış imzaların sayından az səs qazanmışdır. Əlavə olaraq, imzaların yoxlanışına xeyli vaxt sərf olunur və sui-istifadə etmə halları olur.

4. Seçki toplantılarının keçirildiyi yer

10. Toplantılar və açıq hava görüşlərini tam tənzimləndirmək məqsədilə Seçki Məcəlləsinin 86- cı bəndinə düzəlişlər edilməlidir. Bütün rəqiblər üçün eyni şərtlər əsasında seçki toplantılarının keçirilməsi üçün yerin təmin edilməsində yerli hakimiyyət orqanlarına tövsiyələr vermək üçün Seçki komissiyasının üzvlərinə konkret səlahiyyətlər verilməlidir. Siyasi toplantıları məhdudlaşdırmaq üçün yerli hakimiyyət orqanlarına verilən məhdudiyətsiz səlahiyyətlərin

qarşısını almaq və seçki müddəti zamanı yığıncaq azadlığını təmin etmək üçün Yığıncaq Azadlığı haqqında Qanuna düzəlişlər edilməlidir. Bu ATƏT/DTİHB-nin 2003-cü il 12 noyabr tarixli Yekun Hesabatında qeyd olunmuşdur.

5. Kampaniya etmək hüququ

11. “Sərbəst fikir ifadəsi hüququna baxmayaraq” ifadəsi 74.1-cü maddənin əvvəlində göstərilmiş seçki kampaniyası aparmaq hüququna malik şəxs və qrupları təqdim etməlidir. Bu azad fikir ifadəsi hüququnun universal olmasını və göstərilmiş siyahının əlavə, lakin məhdud olmamasına aydınlıq gətirmək məqsədini güdür. Bu qeyd Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə dair ATƏT/DTİHB-Venesiya Komissiyasının birgə qiymətləndirməsində tam şəkildə izah olunmuşdur (CDL-AD(2003)015, par. 15). Tövsiyə edilir ki, kampaniya aparmaq hüququ olan subyektlərin siyahısına namizədliyə irəli sürülmüş namizədlərin seçicilərin təşəbbüs qruplarını, eləcə də namizədlərin agentləri və səlahiyyətli nümayəndəri əlavə edilsin (Maddə. 74.1).

12. Eyni göstəriciyə əsasən, 88-ci Maddə seçki kampaniyası materialının məzmununa dair göstərilmiş məhdudiyyətlərin siyahısından əvvəl “fikir ifadəsi hüququna malik” birləşməsini daxil etməlidir. Bu daha vacibdir, belə ki, məhdudiyyətlər vətəndaşların şərəf və ləyaqətlərinin təhqir olunmasına aiddir ki bu da həddən artıq ümumi xarakter daşıyır.

6. Maliyyə şərtləri

13. 94 və 85 Maddələrdə göstərilmiş seçkinin maliyyələşdirilməsi şərtləri çox mürəkkəbdir və namizəd və partiyaların üzərinə daha çox yorucu yük qoyur. Bu fikir Seçki Məcəlləsinə dair ATƏT/DTİHB-Venesiya Komissiyasının son birgə qiymətləndirməsində işıqlandırılmışdır. (Sən. CDL-AD(2003)015, par. 18).

7. Azad radio vaxtı

14. Məcəllənin 194-cü maddəsində prezidentliyə namizədlərin azad radio vaxtı və yeri üçün ödəniş etmək borcundan azad etmək üçün 5% həddin yaradılması qeyd olunur. Hədd parlament və bələdiyyə seçkilərində 3% olduğu kimi 3%-ə azaldılmalıdır. (Maddə 161 və Maddə 230). Müvafiq seçicilikdə olan səslerin sayı əvəzinə etibarlı səslerin 3%-ni toplamaq tövsiyə olunur.

8. Depozitin qaytarılması

15. Seçki Məcəlləsi etibarlı səslerin 3%-ni və ya ondan çox səs toplayan namizədlərə könüllü qeydiyyat depozitinin qeyri-şərtsiz qaytarılmasını təmin etməlidir.

9. Müşahidəçilər

16. Avropa Şurasının Parlament Assambleyası (AŞPA) və ATƏT/DTİHB hesabatlarında qeyd olunduğu kimi bir sıra təşkilatların xarici dövlətlərdən maliyyə vəsaiti alması faktı onların müşahidəçi təyin etməsinə əngəl yaratmamalıdır. Bu İctimai İttifaqlar və Birliklər haqqında Qanuna düzəlişlərin edilməsini tələb edəcəkdir.

17. Məcəllə seçki günündən sonra bütün seçki vəzifələri başa çatanaqəd müşahidəçilərin seçki komissiyalarında rolu və daxil olmaq hüququnun olmasını göstərməlidir. Bu son nəticələrin élan olunmasından əvvəl ən vacib günlərdə komissiyaların, xüsusilə də MSK-nın fəaliyyətinin şəffaflığını artıracadır.

18. Seçki Məcəlləsində eləcə də fərdi şəxslərin qeydiyyatı üçün sadə prosedurun (DSK səviyyəsində) təmin edilməsi düzəlişi qeyd olunmalıdır.

19. Seçki Məcəlləsi seçki günü konkret DSK-nin işini monitoring edən partiya və ya namizədlərin müşahidəçiləri üçün seçki rəsmiləri tərəfindən akreditasiyanın olmasını tələb etmir (Maddə 40.16).

Bununla belə, son prezident seçkiləri zamanı MSK belə müşahidəçilər, eləcə də fərdi müşahidəçilər üçün mürəkkəb və yorucu qeydiyyat proseduru yaradan təlimat nəşr etdi.

10. Qeydiyyatın ləğv olunma prosedurları

20. Qeydiyyatın ləğv olunma prosedurları bir şəxsin birdən çox seçki məntəqəsində səsverməsi imkanına xüsusilə də seçki günü mürəkkəb müddəsinin yoxluğu zamanı şərait yaradır. Bu AŞPA-nın 2003-cü il noyabr hesabatında göstərilmişdir. Bu prosedur nəzərə alınmalıdır. Əgər ləğv olunma saxlanılırsa, prosedur məhkəmə qərarı tərəfindən düzəlişlər və əlavələr edilən seçici siyahılarının rəsmi bağlanmasıdan sonra (seçkilərdən 35 gün əvvəl) başlanılmalıdır. Bundan əlavə MnSK deyil, DSK ləğv olunma kardlarının hazırlanmasında cavabdehdir. Mürəkkəb müddəsi Seçki Məcəlləsinin ilkin versiyalarında göstərilmişdir. Bu saxtalaşdırmaya qarşı effektiv tədbir çoxdəfəli səsvermə təhlükəsini azaldan element kimi baxıla bilər. Bu ATƏT/DTİHB- Venesiya Komissiyasının qiymətləndirməsində göstərilmişdir. (CDL- AD(2003)015, par. 42).

11. Etibarsız seçki bülletenləri

21. Maddə 200.3 aydın göstərməlidir ki, seçki bülletenləri dairəsi işarələnmədiyi halda etibarsız sayılmalıdır. (cf. Maddə. 106.3.4 və 167.3).

12. Protokollar

22. Səsvermənin nəticələri haqqında protokollara daxil olacaq məlumatların siyahısının qısaldılması tövsiyə edilir ki bu da protokolun doldurulması və hədd nöqsanlarını sadələşdirir. Maddə 100.2.4 və Maddə 100.2.6 lüzumsuzdur – orada göstərilən məlumatlar Maddə 100.2.5, Maddə 100.2.7 və Maddə 100.2.8. daxil olan məlumatların təkrarıdır.

13. İlkin hesabatlar

23. Məcəllə AŞPA-nın 2003-cü il noyabr tarixli tövsiyyələrində göstəriləndiyi kimi ilkin nəticələrin 24 saat ərzində élan edilməsini təmin etməlidir. Sonuncu təcrübə bunun texniki baxımdan mümkünlüyünü təsdiq etdi. Belə təcrübə hər hansı bir seçki ətrafında gərginliyi azalda və nəticələrə etimadı artırma bilər. Eyni göstəriciyə əsasən, Məcəllə MnSKdan alınan nəticələri dərhal öz internet səhifəsində yayımlamaq üçün MSKya mümkünlük deyil, aydın öhdəliklər təmin etməlidir.

24. MnSK və MSK səviyyəsində hesablama prosedurları üçün hüquqi müddəalar əvvəlki qanunvericiliklə müqayisədə təkmilləndirilsədə, DSK protokollarının və onların kompyuterləşdirilmiş hesablamalarının alınmasında əlavə araşdırmalar tələb olunur. Mühüm seçki mərhələsi zamanı ciddi pozuntuları və qeyri müvafiq təcrübələrin məruzələri məhdudlaşdırmaq məqsədilə prosesin şəffaflığı artırılmalıdır.

14. Konstitusiya Məhkəməsinə istiqamət

25. MSK prezident seçkilərinin nəticələrinin Konstitusiya Məhkəməsinə göndərilməsi üçün təyin olunan 14 gün müddəti azaldılmalıdır ki, məhkəmə funksiyalarını Konstitusiyanın 102 Maddəsində göstərilən 14 gün müddətindən əvvəl icra etsin. Məcəllə və Konstitusiya Məhkəməsi arasında baş verən bu qeyri kafi toqquşma 2003-cü il Prezident seçkilərinə dair ATƏT/DTİHB Yekun Hesabatında vurğulanmışdır.

26. 2002-ci il konstitusional dəyişikliklər tərəfindən irəli sürülən vətəndaşların Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququnu güvvəyə mindirmək məqsədi daşıyan Konstitusiya Məhkəməsi Qanununa uzun müddət təxirə salınan yeniliklər tezliklə Milli Məclis tərəfindən qüvvəyə mindirilməlidir.

15. Şikayətlər və müraciətlər

27. Şikayət proseduru şikayətin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunub

olunmamasından asılı olmayaraq işin məhkəməyə sürətli və birbaşa daxil olmasına imkan verməlidir. Bu seçki hüququnu müdafiə etmək üçün effektiv vasitə təmin etməlidir. Cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna və oluna bilməyən şikayətlər arasında olan fərq şikayətlərin təqdim olunmasını üçün təyin olunan vaxtın bu dərəcədə qısa olduğu bir vaxtda yerin seçilməsi qəbul edilməzdir. Şikayətin fayllaşdırılması bütün qərarlarda universal olmaq hüququnu aydınlaşdırmaq və üç günlük vaxt məhdudiyyəti uzadılmaması üçün Maddə 112.1 yenidən yazılmalıdır. Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin yekun yekdil qiymətləndirilməsində (CDL-AD(2003)015, par. 54) təklif olduğu kimi, ilkin müraciət seçki komissiyasına edilə bilər.

28. Prezident Seçkilərinə dair ATƏT/DTİHB yekun Hesabatı Baş Prokurorluq tərəfindən seçki ilə bağlı məsələlərin məqsədyönlü istintaqını tələb edərək Məcəlləyə düzəlişlərin edilməsinin zəruriliyini vurğuladı.

16. Nəticənin Etibarsız Olmasının Elan Olunması

29. Son prezident seçkisindən sonra geniş miqyasda élan olunmuş nəticələrin ləğvi əsaslı tərzdə və şəffaf prosesin ardınca edilməlidir. Belə ki bu proses seçicilərin səsələrini səmərəli surətdə ləğv edə bilər. Etibarsızlığa gətirib çıxaran açıq və əsaslı proses məhz seçki hüququnu müdafiə, pozuntular üçün məsuliyyəti müəyyən və gələcək seçkilər üçün nəticələr təmin edə bilər. ATƏT/DTİHB-Venesiya Komissiyasının birgə qiymətləndirilməsində göstəriləndiyi kimi (CDL-AD(2003)015, par.48), əgər qanun pozuntuları sayəsində seçkinin nəticələri müvafiq dairələrin 40%-də etibarsız élan olunursa, seçkinin nəticələrini qəbul etmək çətin olur.

30. Qiymətləndirmədə həmçinin göstərilmişdir ki, sanksiyalar edilmiş nöqsanlar, çatışmazlıqlar və ya pozuntularla münasibətdə proporsional xarakter daşmalıdır. Məsələn, əgər seçici seçici siyahısına imza atmağı unutmuşsa, seçki məntəqəsində toplanmış

bütün səsələrin etibarsız élan olunması çox mübahisəli hal sayılır (Maddə 106.2). Bu nəticə çox kəskindir və proporsionallıq prinsipinə əməl etmir.

17. Seçki heyətinin sıxışdırılması

31. Seçki heyətinin sıxışdırılması və hədə qorxuya məruz qalması əleyhinə güclü sanksiyaların olması zəruridir. Xüsusilə diqqət belə bir fərziyyəyə yönəldilməlidir ki, seçki prosesinə cəlb olunmuş rəsmilərin Seçki Günündən əvvəl və ya sonra dövlət xidmətindən xaric edilirsə, bu ona əsas verir ki, işdən xaric olma bu rəsmilərin seçki zamanı etdiyi davranışdan irəli gəlir ki, dövlət rəsmiləri bunun əksinə olmasını sübut etməli olsunlar.

Referendumun nəticələri

32. Referendumun etibarlı hesab olunması üçün 25%-lik nəticə tələbi çox aşağıdır və artırılmalıdır.

II. Praktikada dəyişikliklər

33. Hökumət dairələri mümkün qədər qısa müddətdə icraçı şəxslərin seçki müddətində fəaliyyətinin əhatə edilməsini daxil etməklə tarazlı şəkildə hesabat vermə ilə Dövlət Televiziyasının müstəqil ictimai xidmət kanalına çevrilməsinə doğru addımlar atmalıdır. (ATƏT/DTİHB-nin Prezident Seçkilərinə dair Yekun Hesabatı)

34. MSK mandatına daha geniş nəzər salmalı və xüsusilə Seçki Məcəlləsinin 17.4-cü Maddəsinin icra edilməsini təmin etməlidir. Bu maddəyə əsasən seçki komissiyalarının səlahiyyətləri çərçivəsində qərarları və fəaliyyətləri dövlət qurumları və bələdiyyələr üçün məcburidir. Bu müddəə MSK-a Seçki Məcəlləsinin bütün elementlərinin düzgün icrasını təmin etmək üçün Dövlət orqanları ilə müvafiq əməkdaşlıq etmək imkanı yaradır.

35. MSK Təlimat və Qaydaları aydın, sadə, izahlı və Məcəlləyə uyğun olmalıdır. Onlar Seçki Məcəlləsinin müddələrinin təkrarı olmamalıdır.
36. Təffərrüatlı MSK təlimatları səslərin qeydiyyatına alınması, irəlidə gələn seçkilər üçün seçici siyahılarının hazırlanması, MSK-nın internet səhifəsində seçkilərin nəticələrinin hesablanması və çap etdirilməsi üçün Dövlət Avtomatlaşdırılmış İnformasiya Sistemini tənzimləmək üçün lazımlıdır.
37. Seçki zamanı (seçki kampaniyasına başlamazdan əvvəl) MSK mətbuat vasitəsilə kampaniyanın keçirilməsi mandatı ilə peşəkar tərkibli müstəqil mətbuat şurası yaratmalıdır. (Prezident Seçkilərini dair ATƏT/DTİHB Yekun Hesabatı)
38. Ölkə boyu ən yaxşı təcrübələrə təminat vermək üçün DSK və MnSK üzvləri üçün treninq keçirilməlidir.
39. Seçki komissiyasının bütün qərarları narazı şəxslərin rəsmi şikayət etdikləri halda aydın və əsaslı olmalıdır.
40. AŞ PA-nın 2003-cü il hesabatında təklif olunduğu kimi müşahidəçilərlə əməkdaşlıq edilməli və xüsusilə, rəsmilər tərəfindən müşahidəçilərin seçki məntəqəsinin yalnız bir yerində dayanmaqları haqqında göstərişlər verilməməlidir.
41. Bütün seçki protokolları çap olunub xüsusi vaxt məhdudiyəti ilə ictimai yerlərdə vurulmalıdır.
42. Seçki komissiyaları seçkilərdən sonrakı müddət ərzində bütün proses bitənə qədər müşahidəçilərə, məbuata və mümkünsə, şikayətçilərə yardımçı olmalıdır.
43. İcraedici Komitələrin (yerli hökumət) seçki prosesinə və birbaşa seçki komissiyasının işinə müdaxilə etmədiklərinə zəmanət verən təhlükəsizlik qaydaları tətbiq olunmalıdır.

II. AZƏRBAYCANDA SEÇKİLƏRİN

HÜQUQİ TƏNZİMİ

Azərbaycan Respublikasının seçki qanunvericiliyini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi, “Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında” qanun və digər müvafiq qanunvericilik aktları təşkil edir. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində və İnzibati Xətalər Məcəlləsində seçki hüquq pozuntularına dair məsuliyyət müəyyən edilən normalar nəzərdə tutulub. Bunlarla yanaşı Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyası tərəfindən seçki qanunvericiliyinin tətbiqi ilə bağlı bir sıra normativ xarakterli aktlar (təlimatlar, qaydalar və s.) qəbul edilib.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 1-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi Azərbaycan xalqıdır. Konstitusiyanın 4-cü maddəsində göstərilir ki, xalqın seçdiyi səlahiyyətli nümayəndələrindən başqa heç kəsin xalqı təmsil etmək, xalqın adından danışmaq və xalqın adından müraciət etmək hüququ yoxdur.

Bu müddəalardan belə bir nəticəyə gəlinir ki, dövlət hakimiyyətinin və hakimiyyət səlahiyyətlilərinin legitimliyinin əsasında xalqın iradəsi və bu iradəyə əsaslanan seçkilər dayanır.

Konstitusiyanın 56-cı maddəsində seçki hüquqları təsbit olunub. Burada göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır.

Məhkəmənin qərarı ilə fəaliyyət qabiliyyətsizliyi təsdiq olunmuş şəxslərin seçkilərdə, habelə referendumda iştirak etmək hüququ yoxdur.

Hərbi qulluqçuların, hakimlərin, dövlət məmurlarının, din xadimlərinin, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin, Konstitusiyada və qanunda nəzərdə tutulan digər şəxslərin seçilmək hüququ qanunla məhdudlaşdırıla bilər.

Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinin (Seçki Məcəlləsi) preambulasında göstərilir ki, ***Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyətinin əsasını Azərbaycan xalqının iradəsi təşkil edir. Azərbaycan xalqının iradəsi ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə azad və mütəmadi keçirilən seçkilərdə, habelə ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə keçirilən ümumxalq səsverməsində - referendumda öz təzahürünü tapır. Azərbaycan dövləti Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının iradəsinin azad ifadə edilməsinə seçki hüququnun prinsip və normalarının müdafiə edilməsi yolu ilə təminat verir.***

Konstitusiyaya və Seçki Məcəlləsi ilə seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik hər bir Azərbaycan Respublikası vətəndaşının qanunla müəyyən edilmiş qaydada seçmək və seçilmək hüquqlarına təminat verilir. Bununla yanaşı Seçki Məcəlləsinin 12-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasında 5 ildən az olmayaraq daimi yaşayan və seçkilərdə iştirak hüququna malik vətəndaşlığı olmayan şəxslərin bütün seçkilərdə və referendumda , xarici vətəndaşların isə müəyyən şərtlər daxilində bələdiyyə seçkilərində səsvermədə iştirak hüquqları da nəzərdə tutulub.

Seçki Məcəlləsinin 2-ci maddəsində seçkilərdə və referendumda iştirakın prinsipləri aşağıdakı kimi müəyyən edilib.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları seçkilərdə və referendumda ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə iştirak edirlər.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının seçkilərdə və referendumda iştirakı azad və könüllüdür. Seçkilərdə və ya referendumda iştirak edib-etməməyə məcbur etmək məqsədi ilə heç kəsin Azərbaycan Respublikası vətəndaşına təzyiqli göstərmək hüququ yoxdur və heç kəs onun öz iradəsini azad ifadə etməsinə mane ola bilməz.

Dövlət Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq, vətəndaşlar, siyasi partiyalar, referendum üzrə təşviqat qrupları tərəfindən azad seçkiqabağı (referendumqabağı) təşviqatın aparılması üçün şərait yaradılmasını təmin edir.

Vətəndaşların, siyasi partiyaların, referendum üzrə təşviqat qruplarının qanunun yol verdiyi formalarda və üsullarla seçiciləri seçkilərdə (referendumda) iştirak etməyə və ya etməməyə, namizədin, qeydə alınmış namizədin, siyasi partiyanın, siyasi partiyalar blokunun lehinə və ya əleyhinə, referendumda çıxarılan məsələnin lehinə və ya əleyhinə səs verməyə çağırışlar formasında seçkiqabağı (referendumqabağı) təşviqat aparmaq hüququ vardır.

Seçki Məcəlləsinin 11-ci maddəsinə görə vətəndaşların, siyasi partiyaların, referendum üzrə təşviqat qruplarının qanunun yol verdiyi formalarda və üsullarla seçiciləri seçkilərdə (referendumda) iştirak etməyə və ya etməməyə, namizədin, qeydə alınmış namizədin, siyasi partiyanın, siyasi partiyalar blokunun lehinə və ya əleyhinə, referendumda çıxarılan məsələnin lehinə və ya əleyhinə səs verməyə çağırışlar formasında seçkiqabağı (referendumqabağı) təşviqat aparmaq hüququ vardır.

Bunlarla yanaşı **Seçki Məcəlləsinin 11-1.-ci maddəsi hüquqi şəxslərin, dövlət orqanlarının və bələdiyyələrin vəzifəli şəxslərinin, digər fiziki şəxslərin seçkilərin (referendumun) gedişinə qanunsuz müdaxilələrini qadağan edir.**

Burada deyilir ki, vətəndaşların seçkidə (referendumda) iştirak hüquqlarının həyata keçirilməsinə mane olma, vətəndaşı namizədin lehinə imza atmağa məcbur etmə və ya onun səs verməsinə mane olma, seçki komissiyalarının işinə müdaxilə etmə və ya təsir göstərmə, seçki (referendumda iştirak) sənədlərinin saxtalaşdırılması və ya saxta sənədlərin təqdim edilməsi, bilə-bilə səsələri düzgün hesablanmaması, səsvermənin nəticələrinin düzgün müəyyənəşdirilməməsi və ya səsvermənin gizliliyinin pozulması, başqa şəxslərin yerinə səs verilməsi, bir şəxs tərəfindən seçki qutusunda birdən artıq seçki bülleteninə salınması, seçkinin (referendumun) nəticələrinə təsir məqsədi ilə vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edilməsi cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

Seçki Məcəlləsinin 13.2.-ci maddəsi ilə aşağıdakı şəxslərin passiv seçki hüquqlarının olmaması müəyən edilib:

- *Məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən şəxslər;*
- *Ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə məhkum olunmuş şəxslər;*
- *İkili vətəndaşlığı olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları (ikili vətəndaşlığı qalanadək);*
- *Xarici dövlətlər qarşısında öhdəlikləri olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları (həmin öhdəliklərə xitam verilənədək).*

Seçki Məcəlləsinin 14-cü maddəsi ilə vəzifələrin uzlaşmamasına görə hərbi qulluqçuların, hakimlərin, dövlət qulluqçularının və din xadimlərinin passiv seçki hüquqları yoxdur.

III. SEÇKİ KOMİSSİYALARINA VƏ MƏHKƏMƏLƏRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ

1. SEÇKİ KOMİSSİYALARINA ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ

Seçki hüquqlarının pozulmasından şikayətlərin (seçki şikayətlərinin) verilməsi və baxılması qaydaları Seçki Məcəlləsinin 112 –ci və 112-1.-ci maddələri, Inzibati Prosessual Məcəllənin 130-cu maddəsi, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasına və dairə seçki komissiyalarına seçki hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar şikayət və müraciətlərin verilməsi və onlara baxılması qaydaları haqqında” və “Məntəqə seçki komissiyalarına seçki hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar şikayət və müraciətlərin verilməsi və onlara baxılması qaydaları haqqında” Təlimatları ilə tənzimlənir.

Bu normativ hüquqi aktlara görə seçki iştirakçıları - seçicilər, namizədlər, qeydə alınmış namizədlər, siyasi partiyalar, siyasi partiyaların blokları, onların vəkil edilmiş şəxsləri və səlahiyyətli nümayəndələri, seçicilərin təşəbbüs qrupları, müşahidəçilər, seçki komissiyaları və seçki komissiyasının həlledici və məşvərətçi səs hüquqlu üzvləri seçki hüquqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən, hərəkətsizlikdən şikayət verə bilirlər.²

Qeyd edək ki qanunda birbaşa nəzərdə tutulmasa da seçkilərin müşahidəsini aparan və exit-poll həyata keçirən qeyri-hökumət təşkilatları da bu fəaliyyətlərə uyğun seçki hüquq pozuntularından şikayət verə bilirlər.

---

² Qanunsuz hərəkət, şəxsin və ya orqanın qanunun yol vermədiyi hərəkəti etməsidir. Qanunsuz hərəkətsizlik, şəxsin və ya orqanın qanunla etməli olduğu hərəkəti etməməsidir

Seçki iştirakçıları şikayəti yazılı və şifahi formada, birbaşa, telefonla və ya poçt vasitəsilə verə bilərlər.

Seçki hüquqlarının pozulmasından verilən şikayətdə aşağıdakılar göstərməlidir:

- *Şikayətin ünvanlandığı seçki komissiyasının adı;*
- *Şikayət verənin adı və ünvanı;*
- *Şikayət verilən qərar, hərəkət və ya hərəkətsizlik;*
- *Əgər şikayət qərardan verilmişdirsə, qərar şikayətə əlavə edilməli, qərarı qəbul etmiş seçki komissiyasının adı göstərməlidir;*
- *Əgər şikayət hərəkətdən verilmişdirsə, bu hərəkəti edən şəxsin adı (vəzifəsi), hərəkətin mahiyyəti, onun törədildiyi yer və ya vaxt aydın şəkildə göstərməlidir;*
- *Əgər şikayət hərəkətsizlikdən verilmişdirsə, şikayətçi cavabsız qalmış tələbi və tələbi cavabsız qoyan orqanın və ya şəxsin adını göstərməlidir.*
- *Güman edilən pozuntunun dəlilləri və ya pozuntunun nədən ibarət olduğunu izahı və şikayətçinin tələbi;*

Aşağı seçki komissiyasının qərarından yuxarı seçki komissiyasına şikayət edildikdə, şikayət müvafiq seçki komissiyasının qərarı əlavə edilməlidir.

Şikayətçi şikayətin tarixini göstərərək şikayəti imzalamalıdır. Əgər şikayət seçkilərdə iştirak edən siyasi partiya və ya siyasi partiyalar blokları tərəfindən verilmişdirsə, onda şikayət səlahiyyətli nümayəndənin səlahiyyətlərini təsdiq edən sənəd əlavə edilməklə səlahiyyətli nümayəndə tərəfindən imzalanmalıdır.

Şikayətin şifahi və yazılı formada verilməsindən asılı olmayaraq onu qəbul edən seçki komissiyasının səlahiyyətli şəxsi yuxarıda qeyd olunan bütün tələblərin orada öz əksini tapmasına əmin olmalıdır.

Əgər şikayətdə yuxarıda nəzərdə tutulmuş şərtlərdən hər hansı biri yoxdursa və bu səbəbdən tələb aydın deyilsə, şikayət, onu göndərən

şəxsə geri qaytarılır. **Seçki komissiyalarına təqdim edilmiş anonim şikayətlərə baxılmır və anonimlik aradan qaldırıldıqdan sonra şikayətə baxılır.**

Şikayətin baxılması seçki komissiyasının səlahiyyətlərinə aid olduqda verilmiş şikayətin qəbul olunmasından və ya araşdırılmasından imtina edilməsi və ya şikayəti şifahi qəbul edən zaman yuxarıda göstərilən tələblərin qeyd olunmaması Seçki Məcəlləsinə müvafiq olaraq məsuliyyət yarada bilər.

Qanunla seçki məntəqəsində baş vermiş qanun pozuntuları barədə şikayət məntəqə seçki komissiyasına verilə bilər. Məntəqə seçki komissiyasının qərarından, hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) dairə seçki komissiyasına, dairə seçki komissiyasının qərarından, hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) və dairə seçki komissiyası sədrinin hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) Mərkəzi Seçki Komissiyasına, Mərkəzi Seçki Komissiyasının (MSK) qərarından, hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) və MSK sədrinin hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) isə, apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilər.

İnzibati Prosesual Məcəllənin tələblərinə görə MSK-nın qərarından, hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) və MSK sədrinin hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) şikayət **şikayət verənin yaşayış yeri və ya olduğu yer üzrə müvafiq apellyasiya məhkəməsinə** verilir və baxılır³.

Şikayət qərarın dərc edildiyi və ya alındığı, hərəkətin (hərəkətsizliyin) baş verdiyi gündən və ya maraqlı şəxsin bu haqda məlumat aldığı gündən başlayaraq **3 gün müddətində** verilir.

Şikayət seçki komissiyasına daxil olduqdan sonra dairə seçki komissiyasının nəzdində 3 nəfərdən, Mərkəzi Seçki Komissiyasının

---

³ İPM-nin 8.1.2-ci maddəsi: İnzibati akt səlahiyyəti birdən çox məhkəmənin yurisdiksiyasına aid olan ərazini əhatə edən inzibati orqan tərəfindən qəbul edildiyi hallarda, belə inzibati aktlara qarşı iddialara hüquqlarına (qanunla qorunan maraqlarına) müdaxilə edilən şəxsin yaşayış yerinin və ya olduğu yerin məhkəməsi tərəfindən baxılır.

nəzəndə isə, 9 nəfərdən ibarət yaradılan ekspert qrupları tərəfindən araşdırılır.

Şikayəti araşdıran ekspert qrupunun üzvü şikayət şəxsən təqdim edildikdə, şikayəti qəbul etməli və onun qeydiyyatını aparmalı, şikayət edən şəxsə həmin şikayətə dair qəbz verilməlidir.⁴

Ekspert qrupu üzvü şikayəti araşdırarkən şikayət üzrə əlavə məlumat almaq üçün seçki komissiyası vasitəsilə müvafiq dövlət orqanlarına müraciət edə, zəruri hallarda əlavə dəlillər əldə edə (video yazılar, yazılı materiallar və s.) bilər.

Ekspert qrupu həmçinin, şikayət qanunla müəyyən edilmiş qaydaların pozulması ilə daxil olduqda, şikayətin onu təqdim edən şəxsə geri göndərilməsinə dair rəy verir.

Ekspert qrupu şikayətdə göstərilən qanun pozuntularında Cinayət Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulmuş əməllərin əlamətlərinin olduğu qənaətinə gəldikdə, həmin əməllər barədə müvafiq prokurorluq orqanına məlumat verilməsinə dair əsaslandırılmış qərar qəbul edilməsi üçün dairə seçki komissiyasına rəy verməlidir (məlumata şikayətin surəti əlavə edilməlidir);

Müvafiq ekspert qrupunun üzvü şikayəti verən vətəndaşı qane edə biləcək tədbirlər görmürsə, qrupun üzvünün hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) şikayət verilə bilər.

Şikayətin araşdırılması prosesində əlavə araşdırma tələb olunarsa, müvafiq seçki komissiyası bu barədə qərar qəbul edə bilər. **Belə qərar şikayət daxil olduğu gündən 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa, 2 gün müddətində (lakin səsvermə gündən gec olmayaraq), səsvermə günü isə dərhal qəbul edilməlidir. Əlavə araşdırma müddəti 3 gündən artıq olmamalıdır**

Ekspert qrupu araşdırmanın nəticəsi üzrə seçki komissiyasına rəy təqdim edir. Şikayətlərə baxan ekspert qruplarının üzvləri aşağıdakı rəyləri verə bilərlər:

---

4 SM-nin 112-1.5.1.-ci və 112-1.5.2.-ci maddələri.

- *Aşağı seçki komissiyasının qərarının ləğv edilməsi;*
- *Seçki Məcəlləsinin 113.1-ci maddəsinə əsasən seçki subyektinə xəbərdarlıq edilməsi⁵;*
- *Seçki Məcəlləsinin 113.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda namizədin qeydə alınmasından imtina edilməsi⁶;*
- *Seçki Məcəlləsinin 113.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda qeydə alınmış namizədin qeydiyyatının ləğv olunması üçün məhkəməyə müraciət edilməsi;*
- *Şikayətinin qaldırdığı məsələnin müvafiq seçki komissiyasında yenidən baxılması.*

Ekspert rəyi verildikdən dərhal sonra elan olunur və ya növbəti 18 saatdan gec olmayaraq müvafiq seçki komissiyasının qərarı ilə birlikdə dərc olunur (internet səhifəsində yerləşdirilir) və şikayətçiyə çatdırılır və ya göndərilir.

Bundan sonra şikayət seçki komissiyasının iclasına çıxarılır və müvafiq qərar qəbul edilir. Seçki komissiyasının qərarında ekspert qrupunun rəyi əsas götürülür.

Seçki komissiyasına seçkilərin gedişi zamanı daxil olan hər bir şikayət üzrə qərar 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalarsa, 2 gün müddətində (lakin səsvermə gündən gec olmayaraq), səsvermə günü və yaxud növbəti gün isə dərhal qəbul edilir və şikayətçiə çatdırılır.

---

5. SM-nin 113.1.-ci maddəsi: Namizəd, qeydə alınmış namizəd, siyasi partiya, siyasi partiyaların bloku, referendum üzrə təşviqat qrupu bu Məcəllənin tələblərini pozduğu hallarda müvafiq seçki komissiyası seçicilərə məlumat vermək şərti ilə həmin namizədə, qeydə alınmış namizədə, siyasi partiya, siyasi partiyaların blokuna, referendum üzrə təşviqat qrupuna kütləvi informasiya vasitələri ilə xəbərdarlıq edir.

6. SM-nin 113.2.-ci maddəsi Namizədin, referendum üzrə təşviqat qrupunun qeydiyyatı aşağıda göstərilən hallarda qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş cinayət işi üzrə hökmü və ya inzibati xəta üzrə qərarı əsasında ləğv olunur.

2. MƏHKƏMƏLƏRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ

Seçicilər, namizədlər, qeydə alınmış namizədlər, siyasi partiyalar, siyasi partiyalar blokları, seçicilərin təşəbüs qrupları, onların vəkil edilmiş şəxsləri və səlahiyyətli nümayəndələri, seçicilərin təşəbbüs qrupları, müşahidəçilər, seçki komissiyaları və onların üzvləri, habelə qanunla müəyyən edilmiş qaydada seçkilərdə iştirak edən qeyri-hökumət təşkilatları Mərkəzi Seçki Komissiyasının qərarından, hərəkətindən, hərəkətsizliyindən və Mərkəzi Seçki Komissiyası sədrinin hərəkətindən və hərəkətsizliyindən **şikayətçinin yaşayış yerinin və ya olduğu yerin yerləşdiyi ərazi üzrə apellyasiya məhkəməsinə** şikayət verə bilərlər.

Şikayət qərarın dərc edildiyi və ya alındığı, hərəkətin, hərəkətsizliyin baş verdiyi gündən və ya bu haqda məlumat alındığı gündən başlayaraq 3 gün müddətində verilir.

Əgər şikayətin verilməsi müddəti ötürülübse, şikayətdə və ya şikayətə əlavə edilən ayrıca vəsatətdə bunun üzrlü səbəbdən baş verməsi ilə bağlı onun bərpa edilməsi xahiş edilə bilər. Məhkəmə müddətin buraxılmasından üzrlü və ya üzrsüz səbəbdən baş verdiyini, müddətlərin bərpasının və ya uzadılmasının mümkünlüyünü və başqa məsələləri yoxlamalıdır (İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 24-cü maddəsi). Prosesual müddətin bərpa olunması barədə vəsatət verilməmişse, həmin müddət keçdikdən sonra verilən şikayətlərə və sənədlərə baxılmır və onları verən şəxsə qaytarılır.

Seçki hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı iddia ərizələri apellyasiya instansiyası məhkəmələrinə Seçki Məcəlləsi və İnzibati Prosesual Məcəllə ilə müəyyən edilmiş qaydada verilir.

Seçki Məcəlləsinin 112.3-cü maddəsinə və İnzibati Prosesual Məcəllənin 130-cü maddəsinə müvafiq olaraq seçki hüquqlarının pozulması ilə bağlı iddia ərizəsi şikayətçinin yaşayış yerinin və olduğu yerin yerləşdiyi ərazi üzrə apellyasiya məhkəməsinin inzibati-iqtisadi kollegiyasına verilir.

Seçki Məcəlləsinə və İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 46-cı maddəsinə uyğun olaraq iddia ərizəsində aşağıdakılar göstərilməlidir:

- *Ərizənin verildiyi məhkəmənin adı;*
- *İddiəçinin və cavabdehin adları və ünvanları;*
- *İddiəçinin öz tələbini əsaslandırıdığı faktlar və digər sübutetmə vasitələri;*
- *Mübahisənin düzgün həll edilməsi üçün zəruri olan digər məlumatlar və iddiaçinin vəsatətləri;*
- *Əsli və ya surəti iddia ərizəsinə qoşulmaqla, mübahisələndirilən inzibati akt və şikayət instansiyasına şikayət verildiyi hallarda şikayət instansiyasının qərarı;*
- *İddiəçinin (ərizəçinin) tələbi.*
- *Ərizəyə əlavə olunmuş sənədlərin siyahısı.*

“Dövlət rüsumu haqqında” Qanunun 9.1.12-ci maddəsinə görə, inzibati hüquq münasibətlərindən doğan mübahisələr üzrə işlər kimi seçki hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı işlər üzrə vətəndaşlar dövlət rüsumu ödəməkdən azaddırlar.

Apellyasiya məhkəməsinin inzibati-iqtisadi kollegiyasında şikayətlərə baxılması Seçki Məcəlləsinə və **İnzibati Prosesual Məcəllənin 130-cu maddəsinə** müvafiq olaraq tənzimlənir.

Qanunla seçki hüquqlarının müdafiəsinə dair işlər üzrə daxil olmuş iddia ərizəsinə məhkəmə tərəfindən 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa 2 gün müddətində (lakin səsvermə gündən gec olmayaraq), səsvermə günü və həmin gündən sonra daxil olmuş iddia ərizəsinə isə dərhal baxılmalı və onun mahiyyəti üzrə qərar qəbul edilməlidir.

Məhkəmə tərəfindən iddia ərizəsinə ərizəçinin, müvafiq seçki komissiyasının və ya digər maraqlı şəxslərin iştirakı ilə baxılır. Məhkəmə iclasının vaxtı və yeri haqqında lazımi qaydada xəbərdar edilmiş göstərilən şəxslərin məhkəməyə gəlməməsi işə baxılmasına və onun həll edilməsinə mane olmur.

İş üzrə yazılı formada tam məhkəmə qərarı onun nəticəvi hissəsinin elan olunduğu vaxtdan 24 saatdan, səsvermə gününə 30 gün qalmış və ondan sonra qəbul edilmiş qərarlar isə 18 saatdan gec olmayaraq təqdim olunmalıdır.

Apellyasiya məhkəməsinin qərarından həmin qərarın tam formada təqdim olunduğu gündən **3 gün müddətində Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına şikayət verilə bilər. Bu şikayətə 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa 2 gün müddətində (lakin səsvermə günündən gec olmayaraq), səsvermə günü və həmin gündən sonra daxil olmuş ərizələrə isə dərhal baxılmalıdır.**

Ali Məhkəmə mübahisə ilə bağlı işə şikayət həddində baxır və yalnız apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən maddi və prosesual hüquq normalarının düzgün tətbiq edilməsini yoxlayır.

3. İNZİBATİ XƏTA HESAB EDİLƏN SEÇKİ HÜQUQ POZUNTULARI ÜZRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ

İnzibati Xətalər Məcəlləsinə (İXM) görə ictimai münasibətlərə qəsd edən, hüquqazidd olan, təqsirli sayılan (qəsdən və ya ehtiyatsızlıq üzündən törədilən) və inzibati məsuliyyətə səbəb olan əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) inzibati xəta hesab olunur.

İnzibati xətaya yol vermiş şəxs barəsində inzibati tənbeh cəzası tətbiq edilir. İnzibati tənbeh məsuliyyət tədbiridir və inzibati xəta törədən şəxsi qanunlara əməl edilməsi ruhunda tərbiyələndirmək, habelə həm inzibati xəta törətmiş şəxs, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyır.

İnzibati Xətalər Məcəlləsi ilə aşağıdakı seçki hüquq pozuntuları inzibati xəta hesab olunur:

- *Seçkiqabağı və ya referendumla bağlı təşviqatın aparılması qaydalarının və müddətinin pozulması*

- *Təşviqat-nəşr materiallarını qəsdən məhv etmə və ya namizədin seçicilərlə görüşünə mane olma*
- *Namizəd haqqında bilərəkdən yalan məlumatlar yayma*
- *Seçki (referendum) komissiyası üzvünün, müşahidəçilərin, vəkil edilmiş şəxslərin, namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyaların bloklarının, referendum üzrə təşviqat qrupunun səlahiyyətli nümayəndələrinin, kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin hüquqlarının pozulması*
- *Seçicilər haqqında məlumatların düzgün, tam və vaxtında verilməməsi*
- *Seçki bülletenlərinin, səsvermə protokollarının və vəsiqələrinin verilməsi və saxlanması qaydalarının pozulması*
- *Dövlət avtomatlaşdırılmış informasiya sistemindən istifadə qaydasının pozulması*
- *Seçki (referendum) ilə əlaqədar hədə-qorxu və ya zorakılığa çağıran çıxışlar edilməsi, yaxud belə materialların yayılması*
- *Seçicinin bilərəkdən birdən çox seçici siyahısına daxil edilməsi*
- *Seçici siyahıları ilə vətəndaşların tanış olmaq hüququnun və digər hüquqlarının pozulması*
- *Seçkilərdə (referendumda) iştirak etmək üçün məzuniyyət verilməsindən imtina etmə*
- *Qeydə alınmış namizədin seçkilərdə iştirak etdiyi müddətdə xidməti vəzifələrinin icrasını dayandırmaması*
- *Seçici imzalarının toplanması qaydasının pozulması*
- *Seçkilərin (referendumun) maliyyələşdirilməsi və ya maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi qaydalarının pozulması*
- *Anonim təşviqat materiallarının və ya reklamların hazırlanması və yayılması qaydalarının pozulması*

- *Səsvermənin nəticələri və ya seçkilərin yekunları haqqında məlumatın bilərəkdən təqdim edilməməsi və ya dərc olunmaması*

Seçki hüquqlarını pozan inzibati xətlər törətməyə görə xəbərdarlıq və ya inzibati cərimə növündə inzibati tənbeh tətbiq edilir.

İnzibati Xətlər Məcəlləsinə uyğun olaraq inzibati məsuliyyət yaradan seçki hüquq pozuntularına rayon, şəhər məhkəmələri tərəfindən baxılır. Eyni zamanda Seçki Məcəlləsinin 116 – cı maddəsində seçki komissiyalarına İnzibati Xətlər Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlərə dair protokol tərtib etmək və cərimənin tətbiq edilməsi üçün müvafiq yerli məhkəməyə müraciət etmək hüququ verilmişdir.

Seçki Məcəlləsinin 116-cı maddəsində göstərilir ki, **məntəqə və dairə seçki komissiyaları, Mərkəzi Seçki Komissiyası namizəd, qeydə alınmış namizəd, habelə onların və siyasi partiya, siyasi partiyalar blokunun, referendum üzrə təşviqat qrupunun səlahiyyətli nümayəndələri və vəkil edilmiş şəxsləri barəsində** İnzibati Xətlər Məcəlləsinə əsasən inzibati xəta protokolu tərtib etmək və cərimənin tətbiqi üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququna malikdirlər. Bu o deməkdir ki, **seçki komissiyaalrı yalnız inzibati xətləri namizəd, qeydə alınmış namizəd, habelə onların və siyasi partiya, siyasi partiya blokunun referendum üzrə təşviqat qrupunun səlahiyyətli nümayəndələri və vəkil edilmiş şəxsləri törətdikdə** inzibati xəta protokolu tərtib edə və cərimənin tətbiqi üçün məhkəməyə müraciət bilərlər.

Seçki hüquqlarını pozan inzibati xətlər yuxarıda göstərilən şəxslər tərəfindən deyil, digər şəxslər (seçicilər, müşahidəçilər, seçki komissiyası üzvləri, hakimiyyət nümayəndələri və s.) tərəfindən törədildikdə, onda İnzibati Xətlər Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq məhkəməyə müraciət üçün şikayət müvafiq olaraq yerli polis və prokurorluq orqanına verilməlidir.

Belə ki, İnzibati Xətlər Məcəlləsinə görə inzibati xətlər üzrə icraatın başlanması üçün ya inzibati xəta protokolu tərtib olunmalıdır, ya da inzibati xəta üzrə qərar olmalıdır. Bu halda seçki

hüquqlarını pozan inzibati xətlər üzrə protokol tərtib etmək və qərar qəbul etmək səlahiyyəti İnzibati Xətlər Məcəlləsinə müvafiq olaraq ümumi qaydada prokurorluğa və polisə məxsusdur. Ona görə də **inzibati xəta seçicilər, müşahidəçilər, seçki komissiyası üzvləri, hakimiyət nümayəndələri və s tərəfindən törədildikdə şikayət müvafiq olaraq prokurorluğa və ya polisə verilir və sonrakı mərhələdə bu subyektlər müvafiq seçki şikayətləri üzrə yerli məhkəmələrə verir.** Onu da qeyd edək ki, prokurorluğa və polisə inzibati xəta üzrə şikayətə müvafiq zəruri sənədlər də əlavə edilməlidir.

İnzibati xəta haqqında protokol (prokurorun qərarı) **tərtib edildiyi vaxtdan 48 saat müddətində** hakimə, səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) göndərilir⁷. İnzibati Xətlər Məcəlləsinə görə **seçki hüquqlarının pozulmasına dair inzibati xəta haqqında iş onun törədildiyi yerin məhkəməsində baxılır. Barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxsin vəsatətinə əsasən inzibati xəta haqqında iş onun yaşadığı yer üzrə də baxıla bilər.**

İnzibati xəta haqqında işə baxmağa səlahiyyəti olan hakim bu cür işlərə inzibati xəta haqqında protokolu və işin digər materiallarını **aldığı vaxtdan on beş gün müddətində** baxır. İnzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın iştirakçılarının vəsatəti və ya əlavə halların müəyyən edilməsi zərurəti olarsa, işə baxan hakim özünün əsaslandırılmış qərarı ilə işin baxılmasını bir ayadək müddətə uzada bilər.

İnzibati xətlər haqqında işlərə açıq baxılır.

Barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxsin işə, işin materialları ilə tanış olmaq, izahat vermək, sübutlar təqdim etmək, vəsatət və etirazlar vermək, işə baxılarkən müdafiəçinin hüquqi yardımından istifadə etmək, inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatın təmin edilməsi tədbirlərinin tətbiqindən və iş üzrə qərardan şikayət vermək hüquqları vardır:

---

⁷ İnzibati həbs nəzərdə tutan inzibati xəta haqqında protokol (prokurorun qərarı) tərtib edildikdən dərhal sonra baxılması üçün hakimə göndərilir.

İnzibati xətalər haqqında işlərə baxılarkən qərar çıxarılır. İnzibati xəta haqqında iş üzrə qərar onun baxılmasından dərhal sonra elan olunur. Qərarın surəti **3 günə**dək müddətdə barəsində qərar qəbul edilmiş fiziki şəxsə, hüquqi şəxsin nümayəndəsinə və zərər çəkmiş şəxsə verilir. Barəsində qərar çıxarılmış fiziki şəxs, yetkinlik yaşına çatmayanların qanuni nümayəndəsi, hüquqi şəxsin nümayəndəsi, zərərçəkmiş şəxs, habelə müdafiəçi və nümayəndə tərəfindən inzibati xətalər haqqında işlər üzrə qərarlardan şikayət, prokuror isə protest verə bilər.

İnzibati xətalər haqqında işlər üzrə hakimin qərarından qərarın surəti təqdim edildiyi və ya alındığı gündən on gün müddətində apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət və ya protest verilə bilər.

İnzibati xəta haqqında iş üzrə qərardan verilən şikayət və ya protest həmin qərarı qəbul etmiş hakimə verilir. Hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) qərarın çıxarıldığı gündən üç gün müddətində şikayəti və ya protesti iş üzrə bütün materiallarla birlikdə apellyasiya instansiyası məhkəməsinə, göndərir. İnzibati xətalər haqqında işlər üzrə qərardan verilən şikayət və ya protest daxil olduğu gündən on gün müddətində baxılır.

4. CİNAYƏT ƏMƏLİ HESAB EDİLƏN SEÇKİ HÜQUQ POZUNTUSU ÜZRƏ ŞİKAYƏTLƏRİN VERİLMƏSİ

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi ilə seçki hüquqlarını pozan aşağıdakı əməllər cinayət əməli hesab edilir:

- *Vətəndaşın seçki hüquqlarının həyata keçirilməsinə maneolma;*
- *Vətəndaşı namizədin lehinə imza atmağa məcburetmə və ya namizədin müdafiəsi üçün imza yığılmasına maneolma;*
- *Vətəndaşı öz iradəsinə zidd səs verməyə məcburetmə və ya onun səs verməsinə maneolma;*

- *Namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyalar bloklarının seçki (referendum) kampaniyalarına müdaxilə etmə və ya onu pozma;*
- *Seçkiqabağı kütləvi tədbirlərin keçirilməsinə mane olma;*
- *Seçkilərdə (referendumda) başqalarının əvəzinə səs verilməsinə şərait yaratma;*
- *Seçki (referendum) komissiyalarının işinə müdaxilə etmə və ya təsir göstərmə və ya seçki komissiyası üzvünün öz vəzifələrini yerinə yetirməsi ilə bağlı fəaliyyətinə müdaxilə etmə;*
- *Seçki komissiyasının üzvü tərəfindən seçki (referendumda iştirak) sənədlərini saxtalaşdırılma və ya saxta sənədləri təqdim etmə, bilə-bilə səsləri düzgün hesablamama, səsvermənin nəticələrini düzgün müəyyənləşdirməmə və ya səsvermənin gizliliyini pozma;*
- *Başqa şəxslər tərəfindən seçki sənədlərini saxtalaşdırma, saxta sənədlər təqdim etmə, başqa şəxslərin yerinə səs vermə, bir şəxs tərəfindən seçki qutusunda birdən artıq seçki bülleteni atma;*
- *Seçkinin (referendumun) nəticələrinə təsir məqsədilə vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etmə.*

Bu cinayət əməlləri üzrə hüququ pozulan **seçicilər, namizədlər, qeydə alınmış namizədlər, siyasi partiyalar, siyasi partiyaların blokları, müşahidəçilər, seçki komissiyaları və seçki komissiyalarının üzvləri** şikayət verə bilərlər.

Şikayətdə aşağıdakılar göstərməlidir

Şikayətin əvvəlində şikayətin verildiyi prokurorluq orqanının adı, şikayət verən şəxsin adı, ünvanı ilə bağlı məlumatlar göstərilir.

Şikayətin məzmununda cinayət əməli hesab edilən seçki hüquq pozuntusunun qısa təsviri, bunu təsdiq edəcək hallar, pozuntunun şikayətçinin hüququnu necə pozması və şikayətin araşdırılmasına dair

şikayətçinin xahişi göstərilir.

Şikayətin sonunda şikayətçi onu imzalayır və tarix qoyur.

Şikayətçi şikayətə pozuntu ilə bağlı sübutedici sənədlər əlavə edilə bilər.

Şikayətin pozuntunun baş verdiyi vaxtdan dərhal və ya daha tez müddətə verilməsi məqsəduyğundur.

Cinayət əməli hesab edilən seçki hüquq pozuntularından şikayət prokurorluq orqanına verilir.

Bunlarla yanaşı, seçki prosesində baş verən və seçki hüquq pozuntuları ilə bağlı olmayan cinayət əməlləri ilə bağlı adidiyyatı orqana - polisə, prokurorluğa və ya digər hüquq mühafizə orqanına şikayət verilə bilər.

5. SEÇKİ HÜQUQ POZUNTUNA DAİR ŞİKAYƏTLƏRİN ARAŞDIRILMASI VƏZİYYƏTİ

Şikayətlərin araşdırılması təcrübəsinin təhlili göstərir ki, seçki komissiyalarında və məhkəmələrdə şikayətlərə baxılması bir qayda olaraq, obyektiv və ədalətli aparılır.

Seçki komissiyalarında şikayətlərin araşdırılması təcrübəsinin təhlili şikayətlərinin araşdırılmasında aşağıdakı problemlərin olduğunu göstərib:

- **Ərizəçilərə bir qayda olaraq, seçki komissiyalarında şikayətlərə baxılması vaxtı barədə məlumat verilmir:** Seçki Məcəlləsinin 112-1.7-ci maddəsinə görə seçki komissiyası ərizəçiyə şikayətə baxılma yeri və vaxtı barədə 1 gün əvvəl məlumat verməlidir. Lakin seçki komissiyaları şikayətlərə baxılma yeri və vaxtı barədə ərizəçilərə demək olar ki, məlumat vermirlər.

Bu səbəbdən də ərizəçilər əksər hallarda şikayətlərə baxılması proseslərində iştirak edə və öz tələblərini müdafiə edə bilmirlər.

- **Şikayətləri araşdıran ekspert qrupları müstəqil deyillər:** Seçki Məcəlləsinə və MSK-nın müvafiq Təlimatına görə şikayətləri araşdıran ekspert qrupu seçki komissiyası üzvlərindən və seçki komissiyası katibliyinin əməkdaşlarından təşkil olunur. Ekspert qruplarının bu cür təşkili onu müvafiq seçki komissiyalarından asılı edir. Bu səbəbdən də ekspert qrupları şikayətləri araşdırarkən müstəqil və obyektiv mövqe nümayiş etdirmirlər.
- **Şikayətin araşdırılması səthi və birtərəfli aparılır:** Ekspert qrupları bir qayda olaraq, şikayətləri pozuntuların təsdiqlənməməsi üzrə araşdırırlar və nəticə etibarlı ilə şikayətlər üzrə birtərəfli Rəylər veriblər. Bu Rəylər əsasında isə seçki komissiyaları eyni qərarlar qəbul edirlər.
- **Şikayətlərin baxılması üzrə seçki komissiyaları qanuni vəzifələrini tam yerinə yetirmirlər:** Seçki komissiyaları bir sıra hallarda şikayətlərin araşdırılmasından və şikayətin araşdırılması üzrə öz üzərinə düşən vəzifələri tam yerinə yetirməkdən yayınırlar. Belə ki, komissiyalar bəzən müxtəlif bəhanələrlə şikayətləri araşdırmır, inzibati xəta və cinayət əməli ehtimal edilən qanun pozuntuları üzrə məhkəmələrə və hüquq mühafizə orqanlarına müraciət etmirlər. Halbuki, Seçki Məcəlləsinin 88.7-ci və 112-1.6.5 maddələri ilə seçki komissiyalarının üzərinə belə vəzifələr qoyulur.
- **Seçki komissiyalarının seçki şikayətlərinə dair qərarları əsaslandırılmır:** Seçki komissiyalarının şikayətlərin təmin edilməməsi üzrə gəldikləri nəticələr faktlara və hüquqi əsaslara söykənmir. və bu cür qərarlar nəticə etibarlı ilə seçki qanunvericiliyinə uyğun olmur.

- **Məhkəmələr tərəfindən şikayətlər obyektiv və ədalətli araşdırılır:** Seçki komissiyalarında olduğu kimi apellyasiya instansiyası məhkəmələrində və Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsində də şikayətlərin araşdırılması bir qayda olaraq səthi, birtərəfli və formal xarakter daşıyır. Məhkəmələr şikayətlərin mahiyyəti üzrə araşdırılmasına səy göstərmir və məhkəmə prosesləri bir qayda olaraq, daha geniş araşdırma aparılmasına ehtiyac olduğu halda belə tez yekunlaşır. Şikayətlərin təmin olunmaması üzrə məhkəmə qərarları ciddi əsaslandırılmır və məhkəmələr demək olar ki, Mərkəzi Seçki Komissiyasının qərarlarında göstərilənləri öz qərarlarında təkrarlayır.

Beləliklə, aparılan araşdırmalar göstərir ki, seçkilərdə seçki şikayətlərinin araşdırılması sahəsində ciddi hüquqi və praktik problemlər mövcuddur.

Bunlarla yanaşı seçkilərdə praktikasında inzibati xəta hesab edilən seçki hüquq pozuntuları üzrə bəzi istisnalarla məsuliyyətə cəlb etmə tədbirləri tətbiq edilmir. Eyni zamanda cinayət əməli hesab edilən seçki hüquq pozuntusuna görə də məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi praktikası da çox azdır. Halbuki, seçkilərin müstəqil monitorinqini aparan yerli və beynəlxalq təşkilatlar seçkilərdə inzibati xəta və cinayət əməli hesab edilən xeyli pozuntuları qeyd edirlər.

Seçki şikayətlərinin araşdırılması sahəsindəki hüquqi və praktik problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruri hesab edilir:

- Seçki şikayətlərinin tərtib edilməsi və verilməsi qaydaları sadələşdirilməli, şikayətlərin tərtibi hüququ pozulan hər kəs üçün əlçatan olmalıdır;
- Şikayətləri araşdıran Ekspert Qrupları ləğv edilməli və şikayətləri obyektiv araşdırma biləcək müstəqil hüquqşünaslardan ibarət Fakaraşdırıcı Qruplar yaradılmalıdır;

- Şikayətlərin araşdırılması üçün 3 günlük müddətin əlavə olaraq daha 3 gün müddətində artırılması qaydası ləğv edilməlidir;
- Şikayətlərinin araşdırılması və araşdırmadan yayınmaya, habelə şikayətin araşdırılması üzrə qanunla üzərinə düşən vəzifləri tam yerinə yetirməməyə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən olunmalıdır;
- Şikayətçinin öz təqsiri və könüllü imtinası istisna olmaqla, şikayətçinin şikayətin araşdırılmasında iştirak etməməsi həmin şikayət üzrə qərarın ləğvi üçün əsas hesab edilməlidir;
- Şikayətçilərin bütün dəlilləri məhkəmələr tərəfindən dinləmələr zamanı nəzərdən keçirilməli və qərarlarında öz əksini tapmalıdır. Qanunun tələbinə əsasən, məhkəmə öz qərarlarının tam qanuni əsaslarla qəbul olunması izah etmək məqsədilə tərəflərin dinləmələr zamanı səsləndirdiyi arqumentləri qərarlara daxil etməlidir. Şikayətçinin əlavə dəlillər təqdim etməklə əlaqədar verdiyi vəsatətlərin təmin edilməməsi qanunun müvafiq müddəalarına istinad etməklə əsaslandırılmalıdır və müraciətlər olduğu təqdirdə, seçki komissiyalarının yol verdiyi prosedur çatışmazlıqları da araşdırılmalıdır.
- Seçki hüquqlarının pozulmasına görə inzibati xəta və cinayət hesab edilən əməllərə görə sanksiyalar sətəşdirilməlidir, habelə bu əməllərə görə məsuliyyətin labüdlüyü təmin edilməlidir;
- Seçki iştirakçılarının inzibati xəta yaradan seçki hüquq pozuntularından yerli məhkəmələrə şikayət imkanları genişləndirilməli, bu pozuntular üzrə icraat sadələşdirilməli və daha çevik olmalıdır;
- Seçkilərin nəticələrinin etibarsız hesab edilməsinə dair normalar konkretləşdirilməli və seçkilərin nəticələrinin Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən təsdiqlənməsi qaydası ləğv edilməlidir.

**IV. SEÇKİ ŞİKAYƏTLƏRİNİN,
İDDİA ƏRİZƏLƏRİNİN
FORMALARI VƏ NÜMUNƏLƏRİ**

İddia ərizəsinin forması

_____ Apellyasiya Məhkəməsinin
İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına

İddiaçı: _____
(iddiaçının adı)

Ünvan: _____
Tel: _____

Cavabdeh: _____
(cavabdehin adı)

Ünvan: _____

İddia ərizəsi

_____
(iddianın məzmunununun təsviri)

_____
Azərbaycan Respublikası İnzibati-Proessual Məcəllənin 45, 46 və
130-cü maddələrinə müvafiq olaraq xahiş edirəm:

_____
(xahişin məzmunu, tələbləriniz)

Ərizəçinin adı, soyadı imzası _____

Tarix: _____

Əlavə edilir: (təqdim edilən sübutlar, sənədlərin əsli və ya surəti, nümayəndə varsa onun etibarnaməsi, və s. əlavə edə bilər.)

1. _____

2. _____

Iddia ərizəsinin nümunəsi 1

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına

Iddiaçı: Cahangir Əliş oğlu Səfərli tərəfindən

Ünvan: Bakı şəhəri, Əlişov prospekti 15/3

Tel: _____

Cavabdeh: Azərbaycan Respublikasının

Mərkəzi Seçki Komissiyası

Ünvan: Bakı şəhəri, S. S. Axundov 1E

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının

“ _____ ” _____ 20__ ci il tarixli _____ sayılı qərarından

İddia ərizəsi

Mən, Cahangir Əliş oğlu Səfərli “ _____ ” _____ 20__ ci il tarixdə 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsindən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisə deputatlığa namizədliyimi öz təşəbbüsləmlə irəli sürmüşəm. Deputatlığa namizədliyimin qeydə alınması üçün zəruri sayda seçici imzalarını və digər sənədləri qanunla nəzərdə tutulan müddətdə 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsi Dairə Seçki Komissiyasına (DSK) təqdim etmişəm.

Lakin DSK namizədliyimin qeydə alınmasından imtina etmiş və öz qərarını namizədliyimin müdafiəsi üçün seçici imzaları toplayan şəxslərlə müqavilə bağlamamağımla əsaslandırmışdır.

DSK-nın qərarını qanunsuz hesab edərək Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasına (MSK) şikayət vermişəm. MSK şikayətimin təmin etməməsi və DSK-nın qərarının dəyişdirilmədən saxlanması barədə “ _____ ” _____ 20__ tarixli _____ sayılı qərar çıxarmışdır.

Hesab edirəm ki, DSK-nın müvafiq qərarı əsassız olduğu üçün MSK tərəfindən ləğv edilməli və mənim deputatlığa namizədliyim qeydə alınmalı idi. Belə ki, mən seçici imzalarının toplanması prosesinə yaxın qohumlarım Cavanşir Əliş oğlu Səfərli və Əlişir Əliş oğlu

Səfərini cəlb etmişəm. Həmin şəxslər seçici imzalarının toplanmasında könüllü olaraq iştirak etmişlər və imza toplanmasında sadəcə mənə köməklik göstərmişlər. Onlar imzaların toplanmasını pulsuz həyata keçirəcəklərini bildirmiş və heç bir müqavilə bağlamağa zərurət görməmişlər. Mən bu barədə onların hər ikisi tərəfindən verilmiş yazılı izahatı DSK-ya təqdim etmişəm. Lakin DSK buna əhəmiyyət verməmiş və mənim namizədliyimin qeydə alınmasından imtina barədə qərar çıxarmışdır. MSK isə bu qanunsuz qərarı qüvədə saxlamışdır.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 45, 46 və 130-cu maddələrini əsas tutaraq xahiş edirəm:

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının “___” _____20___ tarixli__ sayılı qərarının ləğv edilməsi və mənim Milli Məclisə deputatlığına namizədliyimin qeydə alınması vəzifəsinin 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsi Dairə Seçki Komissiyasıüzərinə qoyulması haqqında qətnamə çıxararsınız.

İmza: Cahangir Əliş olğlu Səfərli

“___” “20___” - ci il.

İddia ərizəsi nümunəsi 2

Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına

İddiaçı: 93 sayılı Bərdə seçki dairəsindən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə deputatlığa qeydə alınmış namizəd Kərimov Vaqif Gülməmməd oğlu
Ünvan: Bərdə şəhəri, H. Əliyev pr., ev 17
Tel: _____

Cavabdeh: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyası
Ünvan: Bakı şəhəri, S. S. Axundov 1E

İddia Ərizəsi

Seçkilər günü mənim tərəfimdən müşahidə aparan müşahidəçilər 5 seçki məntəqəsi üzrə aşağıdakı qanun pozuntularının şahidi olmuş və onları aktlaşdırmışlar.

- Səsvermə zamanı 5 sayılı seçki məntəqəsində komissiya üzvləri Ə. Ağayev və V. Məmmədov seçicilərə digər deputatlığa namizəd Kərim Əliyevə səs vermələrini demiş və komissiya üzvləri bir nəfərin iki və ya daha artıq şəxsin adından səs vermələrinə imkan yaratmışlar;

- 3 sayılı MnSK üzvü Məmməd Bağırov tərəfindən şəxsiyyət vəsiqəsi təqdim etməyən 30 seçicinin hər birinə 5 seçki bülleteni verilmişdir;

- 9 sayılı seçki məntəqəsinin yerləşdiyi 352 sayılı məktəbin direktoru Vahid İmanov səsvermə və səslerin sayılması zamanı komissiya üzvlərinə müxtəlif göstərişlər vermişdir;

- 11 sayılı seçki məntəqəsində səsvermə məntəqəsindən kənar səs vermək üçün 57 müraciət olsa da, səslerin sayılması zamanı daşınan seçki qutusunda 134 seçki bülleteni çıxmışdır;

- 1 sayılı seçki məntəqəsində səsvermə başa çatdıqdan sonra səsvermə bülleteni alan seçicilərin sayı 372 nəfər olsa da, daşınmaz seçki qutusunda 672 seçki bülleteni çıxmışdır.

Göstərilən qanun pozuntuları ilə bağlı seçki günündən sonrakı gün 93 sayılı Bərdə seçki dairəsi dairə seçki komissiyasına müraciət etsəm də, dairə seçki komissiyası (DSK) mənim şikayətimin təmin edilməməsi barədə “___” _____20__ il tarixli qərar çıxarmışdır.

DSK-nı bu qərarından qərarı aldığı gün Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasına müraciət etmişəm. Lakin Mərkəzi Seçki Komissiyası da, “___” _____20__ tarixli qərarı ilə DSK-nın qərarını qüvvədə saxlamışdır.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin 45, 46 və 130-cu maddələrini əsas tutaraq xahiş edirəm:

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının “___” _____20__ tarixli qərarını ləğv edərək və 1, 3, 5, 9 və 11 sayılı seçki məntəqələri üzrə səsvermənin nəticələrinin etibarsız hesab edilməsi barədə qərar çıxararsınız.

İmza: Kərimov Vaqif Gülməmməd oğlu
“___” _____20__ ci il.

Əlavə edilir:

1. Mərkəzi Seçki Komissiyasının “___” _____20__ tarixli qərarının surəti
2. Qanun pozuntularına dair aktlar — 12 vərəqdə

İddia ərizəsinin nümunəsi 3

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına

İddiaçı: Zeynalov Səfa Adil oğlu
“Yeni Sabah” siyasi partiyalar bloku tərəfindən
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə deputatlığa namizəd
Ünvan: Gəncə şəhəri, Ali Babayev küçəsi 186, mənzil 120
Tel: _____

Cavabdeh: Azərbaycan Respublikasının
Mərkəzi Seçki Komissiyası
Ünvan: Bakı şəhəri, S. S. Axundov 1E

İddia ərizəsi

Mən Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasına müraciət edərək 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsi üzrə dairə seçki komissiyasının qərarının ləğv edilməsi və seçkilərin nəticələrinin etibarsız hesab olunmasını tələb etmişəm və bunu aşağıdakılarla əsaslandırmışam.

Seçki məntəqələrinin hamısında bir nəfər bir neçə nəfərin yerinə səs vermiş, şəxsiyyət vəsiqəsi olmayan seçicilərə seçki bülletenləri verilmiş, seçki məntəqələrinə xüsusi qrup halında şəxslər gətirilmiş və onlar bir neçə məntəqədə səs vermişlər və səslərin sayılması və səsvermənin nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi bütün məntəqələrdə deputatlığa namizəd Fərman Qasımlının xeyrinə saxtalaşdırılmışdır.

Yuxarıda göstərdiyim bütün pozuntular qanunvericiliyə müvafiq qaydada müşahidəçilərim və vəkil etdiyim şəxslər tərəfindən rəsmiləşdirilmişdir.

Mərkəzi Seçki Komissiyası bunları nəzərə almamış və mənim şikayətimi təmin etməmişdir.

Hesab edirəm ki, şikayətimin təmin edilməməsi barədə Mərkəzi Seçki Komissiyasının “___” _____ 20 __ il tarixli __ qərarı

qanusuz və əsassızdır. Belə ki, göstərdiyim qanun pozuntuları bütün seçki məntəqələrində baş vermişdir və kütləvi xarakter daşmışdır. Həmin seçki dairəsi üzrə nəticələr seçicilərin həqiqi iradəsini ifadə etməmişdir. Seçkilərin nəticələri konkret namizədin xeyrinə saxtalaşdırılmışdır. Bütün bunları isə, sübut edən kifayət qədər yazılı sübutları MSK-ya təqdim etmişəm.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 45, 46 və 130-cü maddələrini əsas tutaraq xahiş edirəm:

39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsi dairə seçki komissiyasının və Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının qəralarının ləğv edilməsi və həmin seçki dairəsi üzrə səsvermənin nəticələrinin etibarsız hesab edilməsi haqqında qərar qəbul edəsiniz.

İmza: Zeynalov Səfa Adil oğlu

“ ___ ” _____ 20__ ci il.

Əlavə edilir:

1. 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə) seçki dairəsi dairə seçki komissiyasının və Mərkəzi Seçki Komissiyasının müvafiq qərarlarının surətləri
2. Qanun pozuntularına dair yazılı sübutlar

Prokurorluq orqanına şikayət nümunəsi

_____

(müraciətin ünvanlandığı prokurorluq orqanının adı)

_____

(müraciət edənin adı, soyadı, atasının adı)

Ünvan: _____

Tel: _____

Şikayət

_____

(şikayət edilən faktın, hüquq pozuntusunun məzmunu)

_____

(pozulduğu ehtimal edilən qanunvericilik normalarına istinad edə bilər)

_____

Yuxarıda göstərilənləri əsas tutaraq xahiş edirəm:

_____

(tələbin qısa məzmunu)

Ərizəçinin adı, soyadı və imzası: _____

“ _____ ” _____ 20____ il.

Əlavə edilir: (təqdim edilən sübutlar, sənədlərin əsli və ya surəti və s. ərizəyə əlavə edə bilər.

1. _____

2. _____

İnzibati xəta protokolunun tərtib edilməsi barədə ərizə forması

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasına

_____ (ərizəçinin adı, soyadı və atasının adı)

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə deputatlığa qeydə alınmış namizəd _____

Ünvan: _____

Tel: _____

Ərizə

Bildirirəm ki, namizədliyimi irəli sürdüyüm _____ dairəsindən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə deputatlığa namizədliyi irəli sürülmüş _____ seçkiqabağı təşviqatın aparılmasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydalarını və müddətini pozmuşdur. Belə ki, o, seçkiqabağı təşviqata seçki gününə 25 gün qalmış başlamış və seçkiqabağı təşviqat materiallarını seçkiqabağı təşviqatın qadağan edildiyi yerlərdən asmışdır.

Sizə müraciət edərək xahiş edirəm ki, yol verdiyi qanun pozuntularına görə deputatlığa qeydə alınmış namizəd _____ barəsində inzibati xəta protokolu tərtib edib məhkəməyə göndərməklə həm də Seçki Məcəlləsinə müvafiq olaraq tədbir görəsiniz.

Ərizəçinin adı, soyadı və imzası: _____

Tarix: _____

Əlavə edilir: (qanun pozuntusunu sübut edəcək sənədlər).

1. _____

2. _____

İnzibati xəta protokolunun tərtib edilməsi barədə ərizə nümunəsi

Binəqədi Rayon Polis İdarəsinə

Bələdiyyə seçkilərində M.Ə.Rəsulzadə bələdiyyəsinə namizədliyi qeydə alınmış Əhmədov Mehdi Nəbi oğlu tərəfindən
Ünvan: Bakı ş, M.Ə. Rəsulzadə qəsəbəsi, Həsənzadə küçəsi, ev 1

Ərizə

“___” _____ 20__ ci il tarixə təyin edilmiş Bələdiyyə seçkilərində M.Ə.Rəsulzadə bələdiyyəsinə namizədliyim qeydə alınmışdır. Seçki qanunvericiliyinə uyğun olaraq təbliğat-təşviqat kampaniyası çərçivəsində təşviqat materiallarım Binəqədi rayonu ərazisində MSK-nın müəyyən etdiyi lövhələrdə asılmışdır.

Lakin mənim təşviqat plakatlarım və digər təşviqat materiallarım namizədi olduğum dairədən namizədliyi qeydə alınmış Hüseynov Hacı Mayıl oğlunu yaxın adamları və qohumları tərəfindən qəsdən məhv edilmiş, bu yolla təşviqat materiallarımın yayılmasına mane olunmuşdur.

Bu hadisədən sonra mən şəxsən hadisə olan yerdə araşdırma aparmışam. Şahidlərin dedikləri və mənim həmin şəxslər barəsində şübhələrin inzibati xətanı törədənlərin şəxsiyyətini müəyyən etməyə imkan yaratdı. Tez bir zamanda mən həmin hadisəni törətmiş şəxslərin ünvanlarını öyrəndim və həmin şəxslərin namizəd Hüseynov Hacı Mayıl oğlunun təşviqatında iştirak edən şəxslər olduğunu müəyyən etdim. Mən onlara niyə belə hərəkət etdiklərini soruşduqda, onlar mənə bunu təşviqatında iştirak etdikləri namizədin xeyrinə qəsdən törətdiklərini və heç bir məsuliyyətdən çəkinmədiklərini bildirdilər.

Hesab edirəm ki, bu hərəkətlərlə mənim seçkiqabağı təşviqat hüquqlarım pozulmuşdur.

**V. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
SEÇKİ QANUNVERİCİLİYİNDƏN
ÇIXARIŞLAR**

1. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
SEÇKİ MƏCƏLLƏSİNDƏN
ÇIXARIŞ

Maddə 112. Vətəndaşların seçki hüququnu pozan hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) və qərardan şikayət edilməsi

112.1. Seçicilər, namizədlər, qeydə alınmış namizədlər, siyasi partiyalar, siyasi partiyaların blokları, referendum üzrə təşviqat qrupları qeydə alınmış namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyalar bloklarının, referendum üzrə təşviqat qruplarının vəkil edilmiş şəxsləri, müşahidəçilər, habelə seçki komissiyaları vətəndaşların seçki hüquqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) həmin qərarın dərc edildiyi və ya alındığı, hərəkətin (hərəkətsizliyin) baş verdiyi gündən və ya maraqlı şəxsin bu haqda məlumat aldığı gündən başlayaraq 3 gün müddətində şikayət edə bilirlər.

112.2. Bu Məcəllənin 112.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər şikayəti müvafiq yuxarı seçki komissiyasına təqdim edə bilirlər.

112.3. Şikayət ilkin olaraq yuxarı seçki komissiyası tərəfindən təmin edilməzsə, dairə seçki komissiyasının qərarından və ya hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) Mərkəzi Seçki Komissiyasına, Mərkəzi Seçki Komissiyasının qərarından və ya hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) isə bu Məcəllənin 112.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət edə bilirlər.

112.4. Şikayətdə göstərilmiş qanun pozuntusu Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə uyğun olaraq cinayət hesab oluna bilərsə, müvafiq seçki komissiyası şikayətdə göstərilən çatışmazlıqların və qanun pozuntularının aradan götürülməsinə dair qərar qəbul etməklə yanaşı cinayət işinin başlanması məqsədi ilə müvafiq prokurorluq orqanına müraciət edir. Hər bir şikayətə dair Mərkəzi Seçki Komissiyası əsaslandırılmış qərar qəbul etməlidir. Şikayətin araşdırılması zamanı cinayət əməlinin olması ehtimal edilərsə, bu barədə prokurorluq orqanına məlumat verilir. Müvafiq prokurorluq orqanı həmin məlumata 3 gün müddətində baxmalıdır.

112.5. Vətəndaşlar tərəfindən təqdim edilən şikayətlər aşağıdakıları əks etdirməlidir:

112.5.1. şikayətin ünvanlandığı vətəndaşların şikayətlərinə baxılması üzrə komissiyanın adı;

112.5.2. şikayəti edən subyektə şikayətin baxılmasının vaxtı haqqında bildirişin göndərilməsi üçün ünvan;

112.5.3. şikayətin obyektini olan qərar, hərəkət və ya hərəkətsizlik;

112.5.4. əgər bu qərardırsa, qərar şikayətə əlavə edilməli, mübahisə obyektini olan qərarı qəbul etmiş seçki komissiyasının və ya dövlət orqanının adı qeyd olunmalı, vəzifəli şəxs göstərilməlidir;

112.5.5. əgər bu hərəkətdirsə, qeyri-qanuni hərəkəti edən şəxsin adı (vəzifəsi), hərəkətin mahiyyəti, onun törədildiyi yer və ya vaxt aydın şəkildə göstərilməlidir;

112.5.6. əgər bu hərəkətsizlikdirsə, şikayətçi cavabsız qalmış tələbi və tələbi cavabsız qoyan orqanın və ya şəxsin adını göstərməlidir;

112.5.7. şikayət üçün əsas Seçki Məcəlləsinin, digər qanunvericilik aktlarının pozulmasının güman edilməsi ola bilər;

112.5.8. güman edilən pozuntunun dəlilləri və ya pozuntunun nədən ibarət olduğunu izahı;

112.5.9. şikayətçinin tələbi;

112.5.10. aşağı seçki komissiyasının qərarından yuxarı seçki komissiyasına şikayət edildikdə, şikayətə müvafiq seçki komissiyasının qərarı əlavə edilməlidir.

112.5.11. Şikayətçi həmin şikayəti imzalamalıdır. Əgər şikayət seçkilərdə iştirak edən siyasi partiya və ya siyasi partiyalar blokları tərəfindən verilibsə, onda şikayət səlahiyyətli nümayəndənin səlahiyyətlərini təsdiq edən sənəd əlavə edilməklə səlahiyyətli nümayəndə tərəfindən imzalanmalıdır.

112.6. Seçki komissiyasının qərarı məhkəmə tərəfindən ləğv edildikdə, qərarı ləğv edilmiş seçki komissiyası məsələnin mahiyyəti üzrə yeni qərar qəbul etməlidir və ya məhkəmənin qərarı əsasında yuxarı seçki komissiyası müvafiq qərar qəbul etməlidir. Məhkəmə qərarlarının icra edilməməsi Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

112.7. Səsvermənin nəticələri, seçkilərin yekunları barədə qərardan şikayətə baxılması, bu Məcəllənin pozulmasına aid faktlar üzrə

keçirilmiş yoxlamalar bu Məcəllə ilə seçilmiş sayılan namizədin toxunulmazlığının pozulması sayılır. Seçilmiş sayılan namizəd onun seçilməsi zamanı vətəndaşların seçki hüquqlarının pozulmasına dair verilmiş şikayətlərlə bağlı inzibati, mülki və ya cinayət işləri üzrə şahid ifadələri verməkdən imtina edə bilməz (Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual və Cinayət-Prosessual Məcəllələrində göstərilən hallar istisna olmaqla).

112.8. Qeydə alınmış namizədin, referendum üzrə təşviqat qrupunun qeydiyyatının ləğv edilməsi barədə və namizədi, referendum üzrə təşviqat qrupunu qeydə almaqdan imtina edilməsi barədə işlərə və ya qeydə alınmış namizədin seçilməsinin etibarsız sayılması barədə müraciətə baxılarkən seçki komissiyası vətəndaşların və vəzifəli şəxslərin məlumatını dinləmək, zəruri sənəd və materialları tələb etmək və almaq hüququna malikdir.

112.9. Yuxarı seçki komissiyası aşağı seçki komissiyasının qərarını ləğv etmək, məsələnin mahiyyəti üzrə qərar qəbul etmək və ya məsələyə yenidən baxılması haqqında göstəriş vermək hüququna malikdir.

112.10. Seçki komissiyasına seçkilərin gedişi zamanı daxil olan hər bir şikayət üzrə qərar 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa, 2 gün müddətində (lakin səsvermə günündən gec olmayaraq), səsvermə günü və yaxud növbəti gün isə dərhal qəbul edilir və şikayətçiyə çatdırılır.

112.11. Seçki komissiyalarının qərarlarından şikayətlərə məhkəmələr (bu Məcəllə ilə daha qısa müddət müəyyən edilməyibsə) 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa, 2 gün müddətində (lakin səsvermə günündən gec olmayaraq), səsvermə günü və həmin gündən sonra isə dərhal baxmalıdırlar. Məhkəmə qərarından yuxarı instansiya məhkəməsinə şikayət 3 gün müddətində verilə bilər.

2. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İNZİBATİ PROSESSUAL MƏCƏLLƏSİNDƏN ÇIXARIŞ

Maddə 130. Seçki (referendumda iştirak) hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı işlər üzrə icraatın xüsusiyyətləri

130.1 Seçki (referendumda iştirak) hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı iddia ərizələri apellyasiya instansiyası məhkəmələrinə Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada verilir.

130.2. Seçki (referendumda iştirak) hüquqlarının müdafiəsinə dair işlər üzrə daxil olmuş iddia ərizəsinə məhkəmə tərəfindən 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa 2 gün müddətində (lakin səsvermə günündən gec olmayaraq), səsvermə günü və həmin gündən sonra daxil olmuş iddia ərizəsinə isə dərhal baxılmalı və onun mahiyyəti üzrə qərar qəbul edilməlidir.

130.3. Məhkəmə tərəfindən iddia ərizəsinə ərizəçinin, müvafiq seçki komissiyasının və ya digər maraqlı şəxslərin iştirakı ilə baxılır. Məhkəmə iclasının vaxtı və yeri haqqında lazımi qaydada xəbərdar edilmiş göstərilən şəxslərin məhkəməyə gəlməməsi işə baxılmasına və onun həll edilməsinə mane olmur.

130.4. İş üzrə yazılı formada tam məhkəmə qərarı onun nəticəvi hissəsinin elan olunduğu vaxtdan 24 saatdan, səsvermə gününə 30 gün qalmış və ondan sonra qəbul edilmiş qərarlar isə 18 saatdan gec olmayaraq təqdim olunmalıdır.

130.5. İş üzrə məhkəmə qərarından həmin qərarın tam formada təqdim olunduğu gündən 3 gün müddətində Ali Məhkəməyə şikayət verilə bilər. Bu şikayətə 3 gün müddətində, səsvermə gününə 30 gündən az müddət qalırsa 2 gün müddətində (lakin səsvermə günündən gec olmayaraq), səsvermə günü və həmin gündən sonra daxil olmuş ərizələrə isə dərhal baxılmalıdır.

3. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
CİNAYƏT MƏCƏLLƏSİNDƏN
ÇIXARIŞ

Maddə 159. Seçki (referendumda iştirak) hüquqlarının həyata keçirilməsinə maneolma

159.1. Vətəndaşın seçki (referendumda iştirak) hüquqlarının həyata keçirilməsinə maneolma-

min beş yüz manatdan iki min beş yüz manatadək miqdarda cərimə və ya üç yüz saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər və ya altı ayadək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

159.2. Vətəndaşı namizədin lehinə imza atmağa məcburetmə və ya namizədin müdafiəsi üçün imza yığılmasına maneolma -

iki min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd yüz saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

159.3. Vətəndaşı öz iradəsinə zidd səs verməyə məcburetmə və ya onun səs verməsinə maneolma -

iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd yüz saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır

159.4. Bu Məcəllənin 159.1-159.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər;

159.4.1. ələalma, aldatma, hədələmə, zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiqetmə hədəsi ilə törədildikdə;

159.4.2. qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə

159.4.3. vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədildikdə -

beş min manatdan səkkiz min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə və ya edilməməklə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Maddə 159-1. Seçkilərdə (referendumda) iştirak qaydalarını pozma

159-1.1. Namizədlərin, partiyaların, siyasi partiyalar bloklarının seçki (referendum) kampaniyalarına müdaxilə etmə və ya onu pozma -

iki min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd yüz saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

159-1.2. Seçkiqabağı (referendumqabağı) kütləvi tədbirlərin keçirilməsinə mane olma -

üç min manatdan altı min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd yüz saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

159-1.3. Seçkilərdə (referendumda) başqalarının əvəzinə səs verilməsinə şərait yaratma -

üç min manatdan altı min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya eyni müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Maddə 160. Seçki (referendum) komissiyalarının işinə müdaxilə etmə və ya təsir göstərmə

160.1. Seçki (referendum) komissiyalarının işinə müdaxilə etmə və ya təsir göstərmə və ya seçki komissiyası üzvünün öz vəzifələrini yerinə yetirməsi ilə bağlı fəaliyyətinə müdaxilə etmə

iki min manatdan üç min manatadək miqdarda cərimə və ya üç yüz saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır.^[193]

160.2. Eyni hərəkətlər:

160.2.1. ələ alma, aldatma, hədələmə, zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə;

160.2.2. qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə;

160.2.3. vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədildikdə—

dörd min manatdan yeddi min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Maddə 161. Seçki (referendumda iştirak) sənədlərini saxtalaşdırma, bilə-bilə səsləri düzgün hesablamama, yaxud səsvermənin gizliliyini pozma

161.1. Seçki komissiyasının üzvü tərəfindən seçki (referendumda iştirak) sənədlərinin saxtalaşdırılması və ya saxta sənədlərin təqdim edilməsi, bilə-bilə səslerin düzgün hesablanmaması, səsvermənin nəticələrinin düzgün müəyyənləşdirilməməsi və ya səsvermənin gizliliyinin pozulması -

iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır

161.2. Seçki sənədlərinin başqa şəxslər tərəfindən saxtalaşdırılması, saxta sənədlərin təqdim edilməsi, başqa şəxslərin yerinə səs verilməsi, bir şəxs tərəfindən seçki qutusuna birdən artıq seçki bülletenlərinin qoyulması üçün zərfin açılması –

iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya bir ilədək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır

Maddə 308. Vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə

308.1. Vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə, yəni vəzifəli şəxsin xidməti vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar özü və ya üçüncü şəxslər üçün qanunsuz üstünlük əldə etmək məqsədilə öz qulluq səlahiyyətlərindən qulluq mənafeyinə qəsdən zidd olaraq istifadə etməsi və ya qulluq mənafeyi tələb etdiyi halda istifadə etməməsi fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və qanuni mənafeələrinə, yaxud cəmiyyətin və ya dövlətin qanunla qorunan mənafeələrinə mühüm zərər vurduqda –

iki min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

308.2. Bu Məcəllənin 308.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş əməllər ağır nəticələrə səbəb olduqda və ya seçkinin (referendumun) nəticələrinə təsir məqsədilə törədildikdə—

üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə üç ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

4. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İNİZİBATİ XƏTALAR MƏCƏLLƏSİNDƏN ÇIXARIŞ

Maddə 164. Seçkiqabağı və ya referendumla bağlı təşviqatın aparılması qaydalarının və müddətinin pozulması

164.1. Seçkiqabağı və ya referendumla bağlı təşviqatın aparılmasının Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydalarının və müddətinin pozulmasına görə-

yüz manatdan yüz əlli manatadək məbləğdə cərimə edilir.

164.2. Qeydə alınmış namizədə seçkiqabağı təşviqatın müddəti başa çatana kimi şərəf və ləyaqətini seçki qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş teleradio verilişləri təşkilatlarının teleradio proqramlarında və dövrü nəşrlərdə onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən müdafiə etmək imkanının verilməməsinə görə -

vəzifəli şəxslər yüz əlli manatdan iki yüz əlli manatadək məbləğdə, hüquqi şəxslər üç yüz manatdan dörd yüz əlli manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 165. Təşviqat-nəşr materiallarını qəsdən məhv etmə və ya namizədin seçicilərlə görüşünə mane olma

Mülkiyyətçinin və ya obyekt sahibinin razılığı ilə seçkiqabağı təşviqat materiallarının yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan yerlərdə asılmış seçkiqabağı (referendumqabağı) təşviqat plakatlarını və digər belə təşviqat materiallarını məhv etməyə, korlamağa və ya təşviqat materiallarının yayılmasına mane olmağa, yaxud namizədin seçicilərlə görüşünə mane olmağa görə-

altı yüz manatdan səkkiz yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 166. Namizəd haqqında bilərəkdən yalan məlumatlar yayma

Seçkinin nəticəsinə təsir göstərmək məqsədi ilə deputatlığa və ya seçkili orqana (vəzifəyə) namizəd haqqında bilərəkdən yalan məlumatlar dərc etməyə və ya onları başqa üsullarla yaymağa görə-

yeddi yüz manatdan doqquz yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 167. Seçki (referendum) komissiyası üzvünün, müşahidəçilərin, vəkil edilmiş şəxslərin, namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyaların bloklarının, referendum üzrə təşviqat qrupunun səlahiyyətli nümayəndələrinin, kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin hüquqlarının pozulması

Seçki (referendum) komissiyası üzvünün, müşahidəçilərin, vəkil edilmiş şəxslərin, namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyaların bloklarının, referendum üzrə təşviqat qrupunun səlahiyyətli nümayəndələrinin, kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş hüquqlarını, o cümlədən seçki sənədlərinin surətlərinin və məlumatların vaxtında alınması və seçki sənədlərinin surətlərinin təsdiqi ilə bağlı hüquqlarını pozmağa görə-

yüz əlli manatdan üç yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 168. Seçicilər haqqında məlumatların düzgün, tam və vaxtında verilməməsi

Seçicilər haqqında məlumatları təqdim edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həmin məlumatların düzgün, tam və vaxtında verilməməsinə görə iki yüz manatdan üç yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 169. Seçki bülletenlərinin, səsvermə protokollarının və vəsiqələrinin verilməsi və saxlanması qaydalarının pozulması

Seçki komissiyalarının sədrləri tərəfindən seçki bülletenlərinin, səsvermə protokollarının və vəsiqələrinin verilməsi və saxlanması qaydalarının pozulmasına görə-

xəbərdarlıq edilir və ya əlli manatdan yetmiş manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 170. Dövlət avtomatlaşdırılmış informasiya sistemindən istifadə qaydasının pozulması

Səsvermə başlandıqdan sonra seçkilərin yekunları və səsvermənin nəticələri barədə protokollar imzalananaqədək yuxarı seçki komissiyalarının informasiya xidmətlərindən aşağı seçki komissiyalarının informasiya xidmətlərinə məlumatların qəbulunu təsdiq edən siqnallardan başqa hər hansı məlumatın verilməsinə görə -

fiziki şəxslər iki yüz manatdan üç yüz manatadək məbləğdə, vəzifəli şəxslər dörd yüz manatdan altı yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 171. Seçki (referendum) ilə əlaqədar hədə-qorxu və ya zorakılığa çağıran çıxışlar edilməsi, yaxud belə materialların yayılması

Seçki (referendum) ilə əlaqədar hədə-qorxu və ya zorakılığa çağıran çıxışlar edilməsinə, yaxud belə materialların yayılmasına görə-

altı yüz manatdan doqquz yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 172. Seçicinin bilərəkdən birdən çox seçici siyahısına daxil edilməsi

Seçicinin bilərəkdən birdən çox seçici siyahısına daxil edilməsinə görə -

səkkiz yüz manatdan min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 173. Seçici siyahıları ilə vətəndaşların tanış olmaq hüququnun və digər hüquqlarının pozulması

173.0. Seçki (referendum) komissiyasının üzvü tərəfindən:

173.0.1. vətəndaşların seçici siyahıları (referendumda iştirak etmək hüququ olan vətəndaşların siyahısı) ilə tanış olmaq hüququnun pozulmasına;

173.0.2. seçici siyahılarındakı (referendumda iştirak etmək hüququ olan vətəndaşların siyahısındakı) yanlışlıqlar haqqında vətəndaşların ərizələrinə Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddətdə baxılmamasına;

173.0.3. qeydiyyatdan keçmiş seçicilər barəsində məlumatların vaxtında rəsmiləşdirilməsinə və dəqiqləşdirilməsinə görə-

yüz əlli manatdan iki yüz əlli manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 174. Seçkilərdə (referendumda) iştirak etmək üçün məzuniyyət verilməsindən imtina etmə

Dövlət və ya yerli özünüidarəetmə orqanlarına seçkilərin hazırlanmasında və ya keçirilməsində onun iştirakının təmin edilməsi məqsədi ilə deputatlığa və ya seçkili orqana (vəzifəyə) qeydə alınmış namizədə, namizədin vəkilinə və ya seçki (referendum) komissiyasının üzvünə məzuniyyət verilməsindən imtina etməyə görə-

iki min manatdan iki min beş yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 175. Qeydə alınmış namizədin seçkilərdə iştirak etdiyi müddətdə xidməti vəzifələrinin icrasını dayandırmaması

Dövlət və ya bələdiyyə xidmətində olan qeydə alınmış namizəd seçkilərdə iştirak etdiyi müddətdə xidməti vəzifələrinin icrasını dayandırmamasına görə-

min beş yüz manatdan iki min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 176. Seçici imzalarının toplanması qaydasının pozulması

Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq hüquqi şəxslərin, dövlət və bələdiyyə orqanlarının, qurumların və təşkilatların seçici imzalarının toplanmasında iştirak etməsinə görə-

vəzifəli şəxslər səkkiz yüz manatdan min manatadək məbləğdə, hüquqi şəxslər iki min manatdan üç min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 177. Seçkilərin (referendumun) maliyyələşdirilməsi və ya maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi qaydalarının pozulması

177.1. Seçkilərin (referendumun) maliyyələşdirilməsinin Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydalarını pozmağa görə-

fiziki şəxslər üç yüz manatdan beş yüz manatadək məbləğdə, vəzifəli şəxslər min beş yüz manatdan iki min manatadək məbləğdə, hüquqi şəxslər beş min manatdan yeddi min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

177.2. Seçkilərin hazırlanmasına və keçirilməsinə ayrılmış vəsaitlərin xərclənməsi barədə namizədlər, qeydə alınmış namizədlər, siyasi partiyalar, siyasi partiyaların blokları, referendum üzrə təşviqat qrupları tərəfindən maliyyə hesabatlarının təqdim və ya dərc edilməməsinə görə-

min manatdan iki min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 178. Anonim təşviqat materiallarının və ya reklamların hazırlanması və yayılması qaydalarının pozulması

178.1. Seçkiqabağı və ya referendum ilə bağlı nəşr və audiovizual təşviqat materiallarında bu materialları hazırlayan və hazırlanmasını sifariş edən təşkilatların adı, materialların tirajı və buraxılış tarixi barədə məlumatların göstərilməməsinə görə-

yüz əlli manatdan iki yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

178.2. Siyasi partiyalar, siyasi partiyaların blokları, namizədlər və ya qeydə alınmış namizədlər barəsində reklamların hazırlanmasının və yayılmasının, yaxud xeyriyyə xidməti göstərilməsinin Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydalarının pozulmasına görə -

yüz əlli manatdan üç yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

178.3. Siyasi partiyaların, siyasi partiyaların bloklarının, namizədlərin və ya qeydə alınmış namizədlərin yazılı formada razılığı olmadan seçkiqabağı nəşr materiallarının hazırlanmasına, yaxud yayılmasına görə-

iki yüz manatdan üç yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

Maddə 179. Səsvermənin nəticələri və ya seçkilərin yekunları haqqında məlumatın bilərəkdən təqdim edilməməsi və ya dərc olunmaması

179.1. Seçicilərin, qeydə alınmış namizədin, siyasi partiyaların, siyasi partiyaların bloklarının və namizədlərin vəkil edilmiş şəxslərinin, müşahidəçilərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyaların bloklarının, referendum üzrə təşviqat qruplarının səlahiyyətli nümayəndələrinin, kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin tələbi ilə onların tanış olmaları üçün müvafiq seçki komissiyasının

sədrləri tərəfindən səsvermənin yekunlarına və nəticələrinə aid məlumatların bilərəkdən təqdim edilməməsinə görə-

min beş yüz manatdan iki min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

179.2. Səsvermənin yekunlarına və nəticələrinə aid məlumatların bilərəkdən Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada və müddətdə dərc edilməməsinə görə-

iki min manatdan iki min beş yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

**Kitabça “Hüquq və İnkişaf” İctimai Birliyinin sifarişi ilə
“Print Works” Çap Evində nəşr edilib.
Tiraj: 3500**

**“Hüquq və İnkişaf” İctimai Birliyi ilə əlaqə:
Tel.: (+994 12) 511-62-28; (+994 50) 611 74 43
e-mail: himerkez@yahoo.com
web site: law.org.az**